

UNIVERZITA KARLOVA V PRAZE
EVANGELICKÁ TEOLOGICKÁ FAKULTA

Bakalářská práce

**Kontakt s biologickou rodinou
z perspektivy lidí, kteří vyrůstají
v dlouhodobé pěstounské péči**

Šimon Plecháček

Katedra: Pastorační a sociální práce
Vedoucí práce: PhDr. Hana Pazlarová, PhD.
Studijní program: Sociální práce
Studijní obor: Pastorační a sociální práce

Praha 2016

Prohlášení

Prohlašuji, že jsem tuto bakalářskou práci s názvem *Kontakt s biologickou rodinou z perspektivy lidí, kteří vyrůstají v dlouhodobé pěstounské péči*, napsal samostatně a výhradně s použitím uvedených pramenů.

V Praze dne:

Šimon Plecháček

Anotace

Cílem bakalářské práce s názvem *Kontakt s biologickou rodinou z perspektivy lidí, kteří vyrůstají v dlouhodobé pěstounské péči* je v daném rozsahu představit téma kontaktu dětí ve zprostředkované dlouhodobé pěstounské péči se svou původní rodinou a pomocí kvalitativního výzkumu zprostředkovat na tuto problematiku pohled některých jedinců, kteří ve zprostředkované dlouhodobé pěstounské péči vyrostli.

Práce je rozdělena do dvou částí – teoretické a empirické. Teoretická část obsahuje čtyři kapitoly zabývající se postupně psychickými potřebami dětí, funkčností rodiny, tradicí a aktuální podobou pěstounské péče v České republice, a konečně kontaktem dětí v dlouhodobé pěstounské péči s biologickou rodinou v obecném kontextu. Empirická část zahrnuje pátou kapitolu, jejímž obsahem je analýza rozhovorů s 8 mladými lidmi, kteří vyrůstali ve zprostředkované dlouhodobé pěstounské péči, na téma jejich pohledu na problematiku kontaktu s biologickou rodinou.

Klíčová slova

Dlouhodobá pěstounská péče v České republice

Psychické potřeby dětí

Rodičovství

Biologická rodina

Kontakt s biologickou rodinou

Perspektiva dětí

Kvalitativní výzkum

Summary

This bachelor thesis titled *The Contact with the Biological Family from the Perspective of the People Who Grew Up in the State-mediated Long-term Foster Care* aims to describe the topic of the contact between the children in the state-mediated long-term foster care and their biological families, and also to present a point of view of the people who grew up in the described foster care form via a qualitative research.

The thesis is divided into two parts – a theoretical and an empirical one. The theoretical part contains four chapters dealing with the children's psychological needs, family functionality, the Czech Republic's foster care tradition as well as the current conditions, and finally, the contact between the children growing up in the long-term foster care and their biological families. The empirical part contains an analysis of the interviews taken with 8 respondents who grew up in the state-mediated long-term foster care. The interview's subject was the respondents' outlook on the issues of the contact with biological families in general.

Keywords

Long-term foster care in the Czech Republic

Child's psychological needs

Parenthood

Biological family

Contact with the biological family

Child's perspective

Qualitative research

Poděkování

Za příjemné a podnětné vedení práce bych tímto rád poděkoval paní doktorce Haně Pazlarové. Vděčnost chci vyjádřit také své manželce, celé rodině a přátelům, kteří mě ustavičně podporovali a motivovali.

Obsah

Úvod.....	7
Teoretická část	9
1. Psychický vývoj dítěte a jeho potřeby	9
1.1 Eriksonova stádia psychického vývoje osobnosti	9
1.2 Teorie citové vazby.....	12
1.3 Základní duševní potřeby dítěte	14
2. Koncept fungující rodiny	16
2.1 Aspekty vykazující funkčnost rodiny	17
2.2 Kdy je rodina nefunkční?	18
2.3 Pěstoun jako náhradní rodič	19
3. Tradice pěstounské péče v České republice	20
3.1 Dějiny pěstounské péče v Českém prostředí.....	20
3.2 Aktuální trendy a legislativní zakotvení pěstounské péče v České republice	21
4. Kontakt dětí ve zprostředkované dlouhodobé pěstounské péči s biologickou rodinou.....	24
4.1 Východiska kontaktu	25
4.2 Cíle a zásady kontaktu	28
4.3 Zabezpečení a formy kontaktu	30
4.4 Hlavní rizika kontaktu.....	33
Empirická část	35
5. Pohled lidí, kteří vyrůstali v dlouhodobé pěstounské péči, na kontakt s biologickou rodinou – výzkumné šetření	35
5.1. Cíl výzkumu	35
5.2. Zkoumaný vzorek	35
5.3. Metoda sběru dat.....	37
5.4. Vyhodnocení zkoumaných dat	37
5.5. Shrnutí výzkumu.....	51
Závěr	54
Seznam použité literatury	56
Přílohy	59

Úvod

Pěstounská péče je v dnešní době poměrně často probíraným tématem jak mezi odbornými kruhy, tak i v široké veřejnosti. Vliv na to má bezpochyby více faktorů včetně těch, které s náhradní rodinnou péčí přímo ani nesouvisí, jako je například velmi rychlý vývoj informačních technologií a s tím související boom sdělovacích prostředků způsobující transparentnost a obrovskou pluralitu názorů.

Mezi odborníky a také v politické sféře je však dle mého (dost možná naivního) názoru nejrelevantnějším důvodem fakt, že se (z velké části díky často aktualizovaným vědeckým poznatkům) neustále zvyšují nároky na kvalitu péče o ohrožené či rizikové skupiny lidí. Děti a mladiství se obecně řadí mezi tyto ohrožené skupiny, což se projevuje například tím, že v dnešní době máme již mnoho zákonů, které se specializují na jejich ochranu. Typickým příkladem je několikrát novelizovaný zákon č. 359/1999 Sb. o sociálně-právní ochraně dětí. Děti, které z nějakého důvodu nemohou vyrůstat v běžných rodinných podmínkách, jsou tedy podle společenského konsenzu považovány za dvakrát tak ohrožené. To navíc může být ještě umocněno tím, že se tyto děti musejí celý život vyrovnávat s faktem, že mají mimo pěstouny také biologické sourozence, prarodiče, ale především rodiče, kteří se o ně z důvodů, kterým často jen těžko rozumí, nemohli a nemohou postarat.

Já jsem si toto téma vybral v podstatě ze všech výše zmíněných důvodů, k tomu ovšem přibyl jeden, a pravděpodobně ten hlavní, že pěstounská péče se mě osobně týká. Několik málo členů v mé rodině je dlouhodobými pěstouny, z nichž ti mně nejbližší jsou moji rodiče. Ti mají již pátým rokem v péči nyní sedmiletou dívku, která je už od svého narození v pravidelném kontaktu s některými členy své biologické rodiny.

Jak už to bývá, jakmile se člověka začne nějaká skutečnost či problém týkat osobně, vede to automaticky k jeho zvýšenému zájmu o tuto problematiku. To byl i můj případ, a proto jsem se rozhodl svou bakalářskou práci napsat právě na toto téma.

Cílem práce, jak uvádím v její anotaci, je v daném rozsahu představit téma kontaktu dětí ve zprostředkované dlouhodobé pěstounské péči se svou původní rodinou a pomocí kvalitativního výzkumu zprostředkovat na tuto problematiku pohled některých jedinců, kteří ve zprostředkované dlouhodobé pěstounské péči vyrostli.

Její obsahem je teoretická část, která na základě vybrané odborné literatury popisuje psychické potřeby dětí, aspekty funkčnosti rodiny, tradice a aktuální podobu pěstounské péče v České republice, a konečně také samotný kontakt dětí v dlouhodobé pěstounské péči s biologickou rodinou v obecném kontextu.

V empirické části poté rozpracovávám svůj kvalitativní výzkum, jehož vrcholem je analýza rozhovorů s 8 mladými lidmi, kteří vyrůstali ve zprostředkované dlouhodobé pěstounské péči, na téma jejich pohledu na problematiku kontaktu s biologickou rodinou.

Teoretická část

1. Psychický vývoj dítěte a jeho potřeby

Abychom mohli teoretickým způsobem uvažovat o tom, zda, za jakých podmínek a v jaké míře je pro dítě vyrůstající v dlouhodobé pěstounské péči vhodné či důležité, aby udržovalo kontakt se členy své biologické rodiny, musíme nejprve znát jeho potřeby. Dítě v pěstounské péči má samozřejmě obdobné potřeby jako jakékoliv jiné dítě, nachází se ovšem ve specifické situaci, která nutně přináší i specifické problémy, s nimiž se musí potýkat.

Tyto potíže se týkají především psychického vývoje, je tedy vhodné se zabývat tím, jak se psychicky vyvíjí dítě v běžné rodině, jaké má potřeby a v čem je v tomto kontextu rozdíl u dítěte vyrůstajícího v pěstounské péči. K tomu nám mohou napomoci některé teorie, které se právě psychickým vývojem člověka zabývají.

1.1 Eriksonova stádia psychického vývoje osobnosti

Pro účely této práce je zajímavé se zamyslet nad Eriksonovou teorií osobnosti, která díky své modifikaci Freudovy psychoanalýzy nabízí strukturovaný pohled na jednotlivá stádia celoživotního psychického vývoje člověka. Stádia Erikson popisuje jako psychologické krize a jejich výstupy – dva kontrastující póly v podobě pozitivního růstu, ke kterému dojde, pokud se s krizí jedinec přiměřeně popasuje, a negativního následku, který se dostaví v opačném případě.¹

Těchto stádií (krizí) popsal Erikson osm:

a) Důvěra vs. základní nedůvěra

Tato krize vzniká u kojence jako důsledek absolutní závislosti na nejbližším člověku. Jeho potřebám jako jsou potrava, klidný spánek a nerušené vyměšování tedy nedokáže vyhovovat sám, primárně tedy potřebuje někoho, kdo mu tyto potřeby předvídatelným chováním zajistí, tzn. někoho, kdo mu dá pocit bezpečí. Díky tomuto bezpečí je kojeneček schopen se učit důvěřovat blízkým osobám. Bez tohoto základního zážitku důvěry by se posléze jen těžko učil důvěřovat sám sobě v nepříjemných situacích souvisejících s dalším psychickým vývojem.²

¹ ERIKSON, Erik H. a Joan M. ERIKSON. *Životní cyklus rozšířený a dokončený: doplněné vydání o devátém stupni vývoje od Joan M. Eriksonové*. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 1999. Psychologie P. ISBN 80-710-6291-X.

² ERIKSON, Erik H. a Joan M. ERIKSON, 1999, ref. 1.

Přiměřený průběh tohoto stádia je pro budoucí vývoj pravděpodobně nejzásadnější. Pokud si uvědomíme, že je také v podstatě plně závislý na druhé osobě, můžeme člověka procházejícího tímto obdobím považovat za velmi zranitelného. V tomto kontextu se nabízí zamyslet se nad náhradní rodinnou péčí, v důsledku totiž Erikson tvrdí, že pro kojence bude vždy velmi ohrožující, nebude-li mít jednu osobu, která bude neustále vyhovovat jeho potřebám a díky které tedy zažije pocit bezpečí.

b) Autonomie vs. zahanbení a pochybnosti

Erikson popisuje toto stádium jako učení se vůli. Stejně jako Freud i on vidí souvislost mezi exkrecí a sociálními interakcemi. Proto je tedy důležité, aby se dítě v tomto období naučilo kontrolovat své vyměšování, opačný případ totiž může vést k přemíře svázanosti, nebo naopak k nedostatku zábran v pozdějších vztazích s druhými lidmi.³

Lze si povšimnout souvislosti s prvním stádiem. Logicky totiž můžeme předpokládat, že pokud kojeneček nebude mít dostatek bezpečí v prvním stádiu, nebude mít prostor pro nácvik vyměšování v druhém.

c) Iniciativa vs. vina

V tomto stádiu dítě začíná plánovat a experimentuje s novými možnostmi aktivit. Ve hře může projevovat náznaky svých budoucích aspirací. Dítě je ovšem výrazně snaživé a velmi mu záleží na úspěchu, existuje tedy riziko, že dojde k přemíře snahy a následnému pocitu viny. Ten může vzniknout také důsledkem fantazie, která má podle Eriksona mnohdy sexuální povahu.⁴

d) Snaživost vs. méněcennost

Od hry dítě začíná přecházet k produktivním činnostem, ke kterým je třeba si osvojit určité dovednosti. Úspěch v plnění činnosti nebo úkolu vyvolává v dítěti radost a pocit kompetence, neúspěch naopak pocit méněcennosti. Dítě své kompetence teprve poznává, v případě neúspěchu při plnění činnosti, která je vzhledem k jeho věku objektivně nepřiměřená, bude tedy zažívat pocit méněcennosti taktéž.⁵

e) Identita vs. zmatení rolí

V tomto stádiu jedinec sjednotí a upraví všechny své předchozí představy o sobě samém. Výsledkem je v ideálním případě zdravá a stabilní identita, sebepojetí člověka tak odpovídá tomu, jak ho vnímají druzí. Neúspěšný průběh vede ke zmatení rolí, jehož následkem je životní nestabilita a nekonzistentnost

³ ERIKSON, Erik H. a Joan M. ERIKSON, 1999, ref. 1.

⁴ ERIKSON, Erik H. a Joan M. ERIKSON, 1999, ref. 1.

⁵ ERIKSON, Erik H. a Joan M. ERIKSON, 1999, ref. 1.

ve vztahu k druhým. Ctností tohoto stádia je naopak věrnost, konzistentnost a osobní oddanost svému povolání či životní filosofii.⁶

Znovu je zajímavé zamyslet se nad tímto stádiem s ohledem na lidi, kteří vyrůstají v pěstounské péči. Identita se totiž nutně spojuje s geny, předky a rodinnou historií vůbec, lze tedy předpokládat, že aby člověk mohl tímto stádiem úspěšně projít, potřebuje vědět, odkud pochází, jaká je jeho genetická výbava apod.

f) Intimita vs. izolace

Erikson si představuje intimitu jako zdravé spojení své identity s identitou druhého člověka, přičemž toto spojení nesmí být vnímáno jako ohrožující, nýbrž bezpečné pro obě strany. Nevhodná intimita vede k rozpuštění vlastní identity a následně k izolaci. Naopak zdravá intimita vede k rozvoji ctnosti tohoto stádia – lásky.⁷

g) Generativita vs. stagnace

V tomto stádiu již člověk vstupuje do společnosti jako její produktivní součást, která vytváří něco hodnotného (potomci, hmotné statky, umění apod.). Nepříznivý vývoj tohoto stádia směřuje ke stagnaci, člověk nemá motivaci pro generativní život. Vhodný průběh vede k ctnosti, kterou je ochota a odhodlání přispívat společnosti.⁸

h) Integrita vs. zoufalství

Průběh posledního stádia se odvíjí od toho, zda se člověk dokáže za svým životem ohlédnout s pocitem dobře vykonaného díla a osobního naplnění. To záleží na spoustě faktorů, pokud toho ovšem ve stáří schopný není, nutným důsledkem je zoufalství. Naopak pokud ano, dosahuje zdravé integrity, spokojenosti a ctnosti, kterou je v tomto případě moudrost.⁹

V kontextu náhradní rodinné péče je zajímavá také souvislost, kterou Erikson vidí mezi dětskou důvěrou a dospělou integritou. Zdravé děti se podle něj nebojí života, pokud jejich rodiče mají dostatek integrity, aby se nebáli smrti.

Eriksonova teorie osobnosti srozumitelně a precizně strukturovaným způsobem popisuje fáze psychického vývoje člověka. Inspiraci s ohledem na potřeby dětí vyrůstajících v pěstounské péči z ní můžeme čerpat právě díky této přehlednosti. Pro získání toho, co Erikson nazval ctnostmi jednotlivých stádií, tedy určitých vlastností a kompetencí nutných pro zdravý psychický vývoj, je

⁶ ERIKSON, Erik H. a Joan M. ERIKSON, 1999, ref. 1.

⁷ ERIKSON, Erik H. a Joan M. ERIKSON, 1999, ref. 1.

⁸ ERIKSON, Erik H. a Joan M. ERIKSON, 1999, ref. 1.

⁹ ERIKSON, Erik H. a Joan M. ERIKSON, 1999, ref. 1.

nutné se vypořádat s určitou krizí. Ta s sebou nese potřeby, které ovšem v dětském věku a dospívání (fáze *a*) až *e*)) jedinec není schopen obsáhnout sám. Od počátku potřebuje někoho, kdo ho v jednotlivých krizích bude podporovat a nabídne mu bezpečné zázemí.

1.2 Teorie citové vazby

Někdy také teorie attachmentu nebo teorie emocionálního připoutání byla poprvé představena na konci 60. let minulého století britským psychiatrem Johnem Bowlbym a jeho spolupracovnicí Mary D. Salter Ainsworthovou.

Hlavní tezi této teorie lze shrnout jako tvrzení, že člověk má sklon vytvářet silné citové vazby s druhými lidmi. Tuto vazbu definuje Bowlby jako potřebu vyhledávat a udržovat blízkost určité osoby a to především v nepříznivých podmínkách, které vyvolávají stres.¹⁰

Protože je novorozenec zcela nesamostatný a velmi zranitelný, aby přežil, musí se spoléhat na ochranu a péči dospělého. Základní funkcí této citové vazby je tedy zprostředkovat blízkost pečující osoby v případě ohrožení dítěte. Díky tomu pak dítě kontinuálně získává zážitek bezpečí, je tedy schopno důvěřovat okolnímu prostředí a nebojí se tak nových zkušeností. To umožňuje jeho zdravý vývoj.¹¹

1.2.1 Specifika vztahu citové vazby

V přímé souvislosti s náhradní rodinnou péčí se citové vazbě věnuje Asociace náhradních rodin ČR. Popisuje mechanismus, kterým citová vazba vzniká: Funguje velmi přirozeně – když dítě cítí nějakou potřebu, ohlásí ji tím, že například začne plakat. Na to pečující osoba okamžitě reaguje, potřebu uspokojí, a dítě tím zažívá pocit spokojenosti. Pokud se cyklus potřeba – neklid – uspokojení – spokojenost neustále, pravidelně a předvídatelným způsobem opakuje, dítě postupně poznává, že každá jeho potřeba bude naplněna a ono se tedy v blízkosti své pečující osoby může cítit bezpečně. Spoléhá se na ni a vzniká tak mezi nimi citové pouto.¹²

Faktorů, které definují citovou vazbu a odlišují ji tak od ostatních vztahů, je mnoho (například Ainsworthová jich určuje více než tucet), vyjmenuji proto ty nejzásadnější:

¹⁰ BOWLBY, John, 1969. in KULÍSEK, Petr. Problémy teorie raného citového přilnutí (attachment). *Československá psychologie: časopis pro psychologickou teorii a praxi*. 2000, **2000**(XLIV), 404-423. ISSN 0009-062X.

¹¹ BOWLBY, John, 1969, ref. 10.

¹² Komunikace dotykem - dotyková terapie: Připoutání. *Informace pro náhradní rodiče*[online]. Praha: Asociace náhradních rodin ČR, 2011 [cit. 2016-04-06]. Dostupné z: <http://informace.nahradnirodice.cz/odstranovani-priznaku-psychicke-deprivace>

a) Bezpečné útočiště

Vazbová osoba představuje pro dítě zdroj bezpečí, útěchy a podpory, u kterého se může schovat v případě, že má strach či cítí ohrožení.

b) Bezpečná základna

Také slouží jako výchozí bod, ze kterého je možné objevovat a prozkoumávat vnější prostředí i sama sebe.

c) Udržování blízkosti

Především také dítě vyhledává blízkost s osobou, se kterou udržuje citovou vazbu, a v případě její absence vykazuje projevy separační úzkosti. Tato touha blízkosti se prohlubuje, cítí-li dítě některou ze základních potřeb.

1.2.2 Vývoj rané citové vazby

1. Fáze: Před vznikem citového přilnutí (od narození do cca 3 měsíců)

V této fázi ještě dítě nerozlišuje okolní osoby. Do interakce s matkou vstupuje především pomocí vrozených reflexů (sání, úchopy apod.), které jsou cíleny na upoutání matčiny pozornosti a využívány k vyjádření touhy po maximální možné blízkosti pečující osoby. Díky neustálému uplatňování těchto reflexů se utváří zárodek citového pouta.¹³

Podle výzkumu Klause a Kennela z roku 1976, který se zabýval vlivem nucené separace dětí v tomto věku od pečující osoby, si tyto děti nesou negativní následky v podobě několikaletého zpoždění ve vývoji citové vazby. Pro její zdravé vytvoření je tedy nutná přítomnost jedné specifické pečující osoby.¹⁴

2. Fáze: Zárodky citového přilnutí

Podle Bowlbyho toto období běžně začíná okolo 12 týdne a končí nejdříve v 6 měsících od narození, někdy také o mnoho později v závislosti na okolnostech.¹⁵

Do této fáze ve vývoji citové vazby dítě vstoupí poté, co je schopno rozlišovat známé tváře od cizích. Někteří autoři (Colinová, Langmeier a Matějček) se domnívají, že přes schopnost rozlišovat tváře si dítě uvědomuje existenci své primární pečující osoby pouze tehdy, když je s ní v interakci.

¹³ BOWLBY, John. *Attachment and loss*. 2nd ed. New York: Basic Books, 1999. ISBN 04-650-0543-8.

¹⁴ KULÍSEK, Petr. Problémy teorie raného citového přilnutí (attachment). *Československá psychologie: časopis pro psychologickou teorii a praxi*. 2000, **2000**(XLIV), 404-423. ISSN 0009-062X.

¹⁵ BOWLBY, John, 1999, ref. 13.

Proto je podle nich možné v tomto období bez zásadních negativních důsledků přistoupit k adopci či obecně změnit primární pečující osobu.¹⁶

3. Fáze: Vyhraněné citové přilnutí

Tuto fázi Bowlby zařazuje do doby zhruba od 6. nebo 7. měsíce (v případě dětí s menším množstvím kontaktu s primární pečující osobou spíše až od prvních narozenin) do 3. roku života dítěte.¹⁷

Dítě v tomto období cíleně a aktivně vyhledává primární pečující osobu, nejčastěji matku, a zároveň začíná pociťovat strach a stud před cizími lidmi. Matka se pro jeho další vývoj stává velmi důležitou, představuje pro dítě již dříve zmíněné bezpečné útočiště. Proto má separace od ní v této vývojové fázi pravděpodobně nejzávažnější následky.¹⁸

4. Fáze: Období vztahu zaměřeného na cíl a partnerství

Bowlby tvrdí, že dítě se dostává do této fáze okolo věku 3,5 let. Jedinec má na počátku tohoto období již utvořenou základní identitu, proto nabývá vztah s primární pečující osobou nové podoby. V případě, že předchozími vývojovými fázemi dítě prošlo bez zásadnějších negativních vlivů, ustupuje původní absolutní připoutanost a závislost na matce a začíná se vytvářet vlastní autonomie. Jeho aktivity jsou orientovány více na průzkum okolního světa a egocentrismus poněkud ustupuje – dítě je schopno vnímat potřeby svých nejbližších. S růstem autonomie také souvisí to, že psychickému vývoji dítěte v této fázi, na rozdíl od minulých, prospívá určitá míra separace od primární pečující osoby a s ní související frustrace.¹⁹

Teorie citové vazby poměrně detailně a jasně popisuje psychický vývoj dítěte hned po narození. V problematice náhradní rodinné péče nabývá relevanci, protože klade důraz na důležitost jedné pečující osoby, která obstarává veškeré potřeby dítěte. Velmi dobře pak vysvětluje, co se stane s psychikou dítěte, které k sobě nemá citově připoutanou takovouto osobu.

Díky této dobře prokázané teorii můžeme tedy tvrdit, že pro zdravý vývoj dítěte je vždy zásadní mít jednu osobu, která mu poskytuje bezpečí a útěchu a na kterou se může již od narození zcela spolehnout.

1.3 Základní duševní potřeby dítěte

Nejznámější typologií potřeb je zřejmě Maslowova pyramida, není ovšem jediná a v kontextu psychického vývoje dětí ani nejpřesnější, jak soudím. Co

¹⁶ KULÍSEK, Petr, 2000, ref. 14.

¹⁷ BOWLBY, John, 1999, ref. 13.

¹⁸ BOWLBY, John, 1999, ref. 13.

¹⁹ BOWLBY, John, 1999, ref. 13.

prožívá a jak reaguje dítě během svého vývoje, příhodně popsal Zdeněk Matějček. Pojednává o 5 univerzálních psychických potřebách, které nejsou tak striktně zaměřeny na věk dítěte a jeho vývojovou fázi. To však samozřejmě neznamená, že tento Matějčkův popis neskrývá cennou informační hodnotu. Vychází totiž z longitudinálních výzkumů psychické deprivace u dětí v ústavní výchově, které prováděl v 60. letech spolu s psychologem Josefem Langmeierem. Spolu s ním také na základě svého zkoumání v roce 1963 vydal knihu *Psychická deprivace v dětství*. Z těchto zkušeností Matějček vychází při formulaci pěti základních psychických potřeb dítěte.

Potřeba náležitého přísunu podnětů zvenčí

Aby dítě mohlo patřičně rozvíjet svůj centrální nervový systém, je nutné ho již od narození zásobovat podněty, které je schopno svými smysly zpracovávat. To znamená, že není možné čekat, až se dítě samo vyvine do stádia, kdy bude vhodně vnímat, potřebuje naopak někoho, kdo s ním bude vstupovat do interakce. Tedy ne pouze ho krmit a přebalovat, nýbrž bavit ho, mazlit se s ním, odpovídat na jeho žvatlání apod.²⁰

Potřeba smysluplného světa

Tato potřeba vychází z předpokladu, že pokud se nějaký podnět má stát pro dítě něčím, co mu pomáhá se vyvíjet, zkušeností, která ho poučí, je nutné, aby mu rozumělo. To znamená, že potřebuje nějaký řád, znát smysl toho, co dělá. Samo ho ale dát světu nedovede, znovu tedy potřebuje někoho, kdo mu tento smysl nabízí. Pečující osoba učí dítě z čeho mít radost, z čeho být zklamaný, čeho se bát tím, že tyto emoce sama předvádí.²¹

Potřeba životní jistoty

Zde je viditelná souvislost s teorií attachmentu, protože Matějček u této potřeby odkazuje na tvrzení, že dítě se vydává na průzkum světa pouze s jistotou, že se má kam vracet. Tuto jistotu nejlépe poskytují citové vazby k lidem, kteří mu jsou blízcí a na které se ze zkušenosti může spolehnout. Je zřejmé, že dítě, které takovému lidskému zdroji nemá, neustále cítí úzkost a nedůvěru vůči okolí. To ho svazuje a omezuje jeho normální psychický vývoj. Tito jedinci se přirozeně snaží tento hendikep překonat, ale právě z tohoto důvodu tak často činí sociálně patologickými způsoby.²²

²⁰ MATĚJČEK, Zdeněk. *O rodině vlastní, nevlastní a náhradní*. Praha: Portál, 1994. Rádcí pro rodiče a vychovatele. ISBN 80-852-8283-6.

²¹ MATĚJČEK, Zdeněk, 1994, ref. 20.

²² MATĚJČEK, Zdeněk, 1994, ref. 20.

Potřeba vlastní společenské hodnoty

Tato potřeba úzce souvisí s potřebou vlastní identity. Tu jedinec získává na základě toho, jak na něj hledí pro něj důležití lidé. Z toho lze vyvodit, že každý potřebuje být uznáván, oceňován či přijímán. Pokud je dítěti přiznána dostatečná společenská hodnota, je schopno si utvořit zdravé sebevědomí a pouze tak je schopné se později stát oporou druhým lidem.²³

Potřeba otevřené budoucnosti

Uspokojení této potřeby se nepřilíš dostává například dětem v ústavní péči. Nevidí ve svém životě bod, na který by se mohly těšit, nemají o co se snažit. Jedná se tedy o vidinu nějaké perspektivy v čase. Je důležité mít na co se těšit, mít vytyčené cíle, plánovat si budoucnost a o něco se snažit.²⁴

Opět je zřejmé, že tohoto dítě není schopno samo. Potřebuje někoho, kdo mu bude sdělovat, že v létě se například pojedete na dovolenou k moři či že až bude velké, bude také chodit do práce a mít svou rodinu.

Prínos Matějčkem určených a jmenovaných potřeb dítěte spočívá v tom, že nejenom vycházejí z empirických dat, ale jsou i velmi dobře prověřeny praxí. Ne náhodou jsou také citovány na webových stránkách mnoha organizací, které se soustředí na sociální služby v oblasti náhradní rodinné péče či podpory rodiny. Jednoduše řečeno se tedy zdá, že odpovídají realitě.

2. Koncept fungující rodiny

Rodina je nejstarší institucí a zároveň základem lidské společnosti. Pro účely této práce je předmětné se na ni zaměřit jako na nositele určitého významu pro dítě. Ten je samozřejmě velký a z pohledu dítěte ho zkoumal znovu například Zdeněk Matějček, který na základě různých psychologických výzkumů popsal několik poznatků.

Předně zjistil, že pro dítě není téměř vůbec důležité, jak se projevuje navenek. Je mu tedy do určité míry jedno, jestli v něm koluje stejná krev jako v obou rodičích nebo jestli jsou jeho rodiče sezdaní, či nikoliv. Zásadní pro dítě je, jak funguje rodina uvnitř. To znamená, že pro růst ve zdravou osobnost potřebuje, aby rodinné prostředí bylo stálé, přijímající, citově příznivé a vřelé. Dalším zjištěním je, že i přesto, že rodina není jedinou institucí formující osobnost dítěte, je bez pochyby tou nejzákladnější. S dítětem je od jeho počátku, který je podle všech zdrojů nejdůležitějším a nejcitlivějším obdobím v jeho vývoji. Také zůstává primárním zdrojem plnění základních potřeb dítěte a

²³ MATĚJČEK, Zdeněk, 1994, ref. 20.

²⁴ MATĚJČEK, Zdeněk, 1994, ref. 20.

to vykonává nejpřirozenějším způsobem. Neméně důležitá je role modelu mezilidských vztahů, kterými se dítě bude řídit celý život.²⁵

Nejvýznamnější funkcí, kterou rodina disponuje, je ovšem pro dítě pravděpodobně poskytnutí bezpečí. Podle úrovně jistoty, kterou v rodině zažívá, si dítě buduje své sebevědomí. Tato jistota zároveň dítěti umožňuje poznávat, že i přes občasné hádky v rodině se může spolehnout na to, že se zase všichni usmíří, pokud má takovou zkušenost.²⁶

2.1 Aspekty vykazující funkčnost rodiny

Není na první pohled jasné, co vlastně činí rodinu funkční. Je tedy vhodné jmenovat několik východisek, podle kterých lze funkčnost určit. Při tom se můžeme inspirovat Oldřichem Matouškem, který mimo jiné taková východiska popisuje.²⁷

Společenství lidí, kteří se tak cítí

V dnešní západní společnosti již nelze rodinu definovat pomocí legálně stvrzeného svazku nebo biologické příbuznosti mezi dětmi a rodiči. Rodina je dnes společenství lidí, kteří se jako rodina cítí.

To lze považovat za základ funkce rodiny, členové se jednoduše musí cítit jako její členové.

Nejvhodnější prostředí pro výchovu dětí

Funkcí rodiny je také její schopnost poskytnout dítěti tak intenzivní péči, jako to neumí žádná jiná instituce. Pokud takto rodina funguje a dává dítěti vše, co potřebuje, opět to svědčí o její funkčnosti.

Zajištění hlavních potřeb všem členům

Pokud rodina funguje tak, jak má, je schopna vyhovět hlavním potřebám všech svých členů. Bezpečí, bydlení, dostupnost jídla, oblečení, emocionální podpora či ochrana zdraví. To vše je v kompetencích rodiny.

Vedení dospělými

Aby rodina vhodně plnila svůj účel, musí mít také jasně určené role. Nejzásadnější ovšem je, aby vedoucí roli disponovali pouze dospělí. Děti se mají podílet na chodu domácnosti takovým způsobem, jaký jim dovolují jejich možnosti, nesmí ale být zatěžovány odpovědností, na kterou nestačí. V opačném případě se stávají tzv. rodičovskými dětmi, což je pro jejich vývoj poškozující.

²⁵ MATĚJČEK, Zdeněk, 1994, ref. 20.

²⁶ MATĚJČEK, Zdeněk, 1994, ref. 20.

²⁷ MATOUŠEK, Oldřich a Hana PAZLAROVÁ. *Podpora rodiny: manuál pro pomáhající profese*. Vyd. 1. Praha: Portál, 2014. ISBN 978-80-262-0697-2.

Rituály posilující vzájemnost

Jedním z projevů zdravé rodiny je také spontánní utváření společných rituálních činností. Ty umožňují vytvářet pocit pospolitosti a vzájemnosti. Většinou se jedná o zcela obyčejné věci, jako jsou společné sledování televize, společné stolování, víkendové výlety atd.

Přiměřený způsob komunikace

Každý jedinec je zvyklý na nějaký způsob komunikace, v důsledku čehož se často stává, že si pak dva lidé z různého prostředí nerozumí. Tento vzorec komunikace vzniká právě v rodině, kde je jednotný. Jasné vyjadřování, naladění na momentálního sdělovatele, rozpoznání významu zprávy – to vše je nutné pro funkční komunikaci v rodině.

Vyřešení vlastních problémů

Funkční rodina má také potenciál si řešit své problémy sama. To neznamená, že pokud potřebuje pomoci s nějakým problémem, je automaticky nefunkční. V některých případech je nutné tuto kompetenci probudit či naučit.

Vzorce řešení konfliktů

Členové rodiny by ideálně měli být schopni poznat, jakým způsobem řešit různé konflikty. V rodině navzájem vědí, v jaké situaci je snadné dojít ke kompromisu, v jaké situaci stojí za to se hádat či kdy je lepší problém jednoduše přejít.

2.2 Kdy je rodina nefunkční?

Po aspektech funkčnosti rodiny lze úvahu také otočit a zabývat se tím, kdy funkční v kontextu zájmu dítěte přestává být. Tato situace nastane, když rodina úmyslně či neúmyslně přestane (nebo ani nezačne) adekvátně odpovídat na základní potřeby dítěte, což má za důsledek ohrožení jeho zdravého vývoje.

Toto neadekvátní zacházení se posuzuje podle různých faktorů, jako jsou věk, vyspělost dítěte nebo také závažnost, intenzita a frekvence škodlivých projevů pečujících dospělých. Na tomto základě je lze rozlišit do 4 typů.²⁸

Zanedbávání

Zanedbávání znamená opomíjení nebo ignorování významných potřeb dítěte. Mezi to můžeme počítat i případ, kdy pečující osoba dítě opustí.²⁹

²⁸ MATOUŠEK, Oldřich, Pavla KODYMOVÁ a Jana KOLÁČKOVÁ (eds.). *Sociální práce v praxi: specifika různých cílových skupin a práce s nimi*. Vyd. 1. Praha: Portál, 2005. ISBN 80-736-7002-X.

²⁹ MATOUŠEK, Oldřich, Pavla KODYMOVÁ a Jana KOLÁČKOVÁ (eds.), 2005, ref. 28.

Emoční týrání

To se projevuje většinou určitým způsobem ponižování. Může jít například o nepřiměřenou kritiku, nadávání, či psychickým vydíráním. To vše významně poškozuje především zdravé sebevědomí dítěte.³⁰

Fyzické týrání

Do fyzického týrání lze zahrnout všechny formy nepřiměřeného bití, opáření, topení ve vodě, dušení, vystavování chladu, odírání jídla a pití apod.³¹

Sexuální zneužívání

Sexuální zneužívání zahrnuje incestní sexuální praktiky, zapojování dětí do výroby pornografie, ale také vystavování sexuální tematice za jakýmkoliv účelem.³²

2.3 Pěstoun jako náhradní rodič

Předchozí výčet faktorů nám ukazuje, jak by mělo vypadat vhodné rodinné prostředí z pohledu dítěte. Ukazuje se, co je pro dítě důležité, a vzhledem k tématu práce lze díky tomu dojít k zajímavému zjištění. Dítěti v útlém věku vůbec nezáleží na tom, jestli jsou s ním jeho rodiče biologicky spřízněni. Jde mu pouze o to, aby mělo osobu (nebo dvě), na kterou se může zcela spolehnout, která tu pro něj stále bude.

Matějček v této souvislosti rozlišuje biologické a psychologické rodičovství, které podle něj mohou fungovat nezávisle na sobě. Biologické rodičovství odkazuje na pokrevní příbuznost, psychologické rodičovství ovšem umožňuje přijmout cizí dítě. Každé dítě potřebuje tzv. své lidi, „*to jest lidi, kteří toto určité konkrétní individuální jedinečné dítě vsutku a bez výhrad za své přijímají, přičemž toto dítě stejně tak úplně a bez výhrad za své přijímá je.*“³³ Pro vypěstování rodičovského vztahu k cizímu dítěti tedy není podmínkou stejná či podobná genetická výbava.³⁴

Podobně popisuje problém rodičovství také Dagmar Zezulová, která popisuje problémy týkající se pěstounské péče z pozice zkušené pěstounky: „*Takto teoreticky vyzbrojeni jsme si přivezli svoje první dítě do pěstounské péče. Hned při cestě z dětského domova se mě zeptala: „A teď už ti můžu říkat*

³⁰ MATOUŠEK, Oldřich, Pavla KODYMOVÁ a Jana KOLÁČKOVÁ (eds.), 2005, ref. 28.

³¹ MATOUŠEK, Oldřich, Pavla KODYMOVÁ a Jana KOLÁČKOVÁ (eds.), 2005, ref. 28.

³² MATOUŠEK, Oldřich, Pavla KODYMOVÁ a Jana KOLÁČKOVÁ (eds.), 2005, ref. 28.

³³ KOLUCHOVÁ, Jarmila, MATĚJČEK, Zdeněk (ed.). *Osvojení a pěstounská péče*. Vyd. 1. Praha: Portál, 2002. ISBN 80-717-8637-3.

³⁴ KOLUCHOVÁ, Jarmila, MATĚJČEK, Zdeněk (ed.), 2002, ref. 33.

maminko? “ Veškerá naše teoretická výbava o tom, že se pěstouni nemají stavět do role rodičů, přišla s tímto bezelstným dětským dotazem vniveč. Tisíckrát mohou odborníci namítat, že oslovování pěstounů jako rodičů je neprofesionální a zavádějící, mohou snášet argumenty – dětem je to úplně jedno. Ony totiž potřebují rodiče, nechtějí mít další tety a anonymní osoby, chtějí mít komu říkat maminko. Nejde o to, kdo v diskusi o profesionalitě pěstounů vyhraje, ale o potřeby dětí, které v pěstounských rodinách vyrůstají. To nejcennější, co svým dětem dáváme, je právě naše obyčejná lidskost, která nám umožňuje přijmout je do svých srdcí bez výhrad.”³⁵

3. Tradice pěstounské péče v České republice

Další problematika, do které je třeba pohlédnout, pokud chceme uvažovat o pěstounské péči, jsou její kořeny v našem kulturním prostředí. Ty nám pomohou rozumět nejen tomu, jak se k této formě náhradní rodinné péče stavěly garnitury napříč léty a politickými režimy, ale nám pomohou získat představu o tom, jak byla a je vnímána českou společností.

Kromě historie je určitě také nutné se zajímat o dnešní podobu pěstounské péče – tedy především prostřednictvím aktuálního legislativního zakotvení.

3.1 Dějiny pěstounské péče v Českém prostředí

O opuštěné děti jsme se jako lidstvo vždy nějakým způsobem starali, nějaká forma náhradní péče tu tedy vždy byla. Pěstounská péče jako individuální způsob náhradní rodinné výchovy byla v českých zemích uzákoněna již v pozdním období Rakouska-Uherska, nazývala se pěstounská péče o děti z nalezince (ústavní zařízení dočasné péče o nezaopatřené děti). Za první republiky potom Československý stát navázal na, vzhledem k potřebám dětí, slibně se vyvíjející systém a zdokonalil jej.³⁶

Po válce a nástupu komunistického režimu se pohled na náhradní rodinnou péči převrátil o 180 stupňů. Místo důrazu na individuální umístění do rodiny začal být v souladu se socialistickou ideologií vyzdvihován kolektivismus a rovnostářství, proto byla pěstounská péče na počátku 50. let zrušena a de facto nahrazena kolektivní ústavní péčí.³⁷

³⁵ ZEZULOVÁ, Dagmar. *Pěstounská péče a adopce*. Vyd. 1. Praha: Portál, 2012. ISBN 978-80-262-0065-9.

³⁶ MATĚJČEK, Zdeněk. *Náhradní rodinná péče: průvodce pro odborníky, osvojitele a pěstouny*. Vyd. 1. Praha: Portál, 1999. ISBN 80-717-8304-8.

³⁷ Úvod – Teoretické pojetí náhradní rodinné péče: 1. Východiska. *Středisko náhradní rodinné péče* [online]. Praha: Středisko náhradní rodinné péče, 2013 [cit. 2016-04-10]. Dostupné z: http://www.nahradnirodina.cz/uvod_teoreticke_pojeti_nahradni_rodinne_pece

Na počátku 60. let již byly prokazovány všeobecně zřetelné negativní důsledky ústavní péče, vývoj dětí byl opožděn a velmi často vedl k utvoření disharmonické osobnosti s obtížným zařazením do společenského života.³⁸

V reakci na to se objevily pokusy náhradní rodinnou péči reformovat. V roce 1964 byl ratifikován zákon o rodině, který přenesl těžiště zájmu na dítě (do něho byl později zařazen i zákon přímo o pěstounské péči z roku 1973³⁹). Ten v tomto kontextu zůstal nakonec v platnosti až do roku 1999, kdy jej nahradil zákon č. 359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí.⁴⁰

Po roce 2000 se již začaly objevovat i tendence zavést mimo dlouhodobé také pouze krátkodobou pěstounskou péči, která má postupně nahradit ústavní výchovu. Ta byla státem uznána v roce 2006, podmínky byly ovšem nastaveny tak, že prakticky nefungovala. Změnila to až novela zákona o sociálně právní ochraně dětí z roku 2012. Ta krátkodobým pěstounům nabídla možnost se jí živit, jinak řečeno ji zprofesionalizovala, a počet těchto pěstounů od té doby prudce narostl. Změny, které tato novela přinesla, se dotkly také dlouhodobé pěstounské péče, nikoliv ovšem tak závažným způsobem.⁴¹

V roce 2013 poté vešel v platnost nový občanský zákoník, který nahrazuje mimo jiné předešlý zákon o rodině, a tudíž se této formě náhradní rodinné péče také věnuje. Upravuje spíše obecné principy vzniku a zániku pěstounské péče, dále také práva a povinnosti dítěte, pěstounů i rodičů.

3.2 Aktuální trendy a legislativní zakotvení pěstounské péče v České republice

Jak jsem již psal výše, na počátku nynějšího století začaly sílit v oblasti pěstounské péče nové trendy inspirované zahraniční politikou. Jednalo se především o prosazování profesionální pěstounské péče, jejíž zastánci se, zjednodušeně řečeno, často dostávali do konfliktu se zastánci tradičního matějkovského pojetí.⁴²

Do této situace počalo rokem 2006 vstupovat Ministerstvo práce a sociálních věcí svými koncepcemi a plány, které si kladly za cíl především sjednotit systém a plánování péče o ohrožené děti. Mezi hlavní dílčí cíle ovšem MPSV zařadilo také začít postupné snižování počtu dětí v ústavní péči. Mimo

³⁸ Úvod – Teoretické pojetí náhradní rodinné péče: 1. Východiska. *Středisko náhradní rodinné péče*, 2013, ref. 37.

³⁹ Úvod – Teoretické pojetí náhradní rodinné péče: 1. Východiska. *Středisko náhradní rodinné péče*, 2013, ref. 37.

⁴⁰ MATĚJČEK, Zdeněk, 1999, ref. 36.

⁴¹ SOBOTKOVÁ, Irena a Veronika OČENÁŠKOVÁ. *Pěstounská péče očima dospělých, kteří v ní vyrostli: trendy vs. zkušenosti*. 1. vyd. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, 2013. ISBN 978-80-244-3821-4.

⁴² SOBOTKOVÁ, Irena a Veronika OČENÁŠKOVÁ, 2013, ref. 41.

jiné toho chtělo dosáhnout pomocí zvýšení počtu pěstounů a také profesionalizace pěstounské péče.⁴³

Nejvýznamnější se ovšem stala novela zákona č. 359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí z roku 2012. Přinesla několik zásadních změn a v podstatě dala podobu dnešní pěstounské péči. Úpravy se týkají především práv a povinností pěstounů. Významná je například úprava vztahu pěstouna orgány SPOD, ten je pojištěn tzv. dohodou o výkonu pěstounské péče. Dále se změnily dávky pěstounské péče (paušální, odstupňovaná odměna pěstouna, podle věku a stupně závislosti dítěte upravena výše příspěvku na úhradu potřeb dítěte apod.). Pěstounovi se také přiznává právo na dovolenou (14 dní v roce pokud věk dítěte přesáhl 2 roky), na zprostředkování odborné pomoci (minimálně 1x za půl roku), zvyšování dovedností a pomoc při udržování kontaktu s biologickou rodinou dítěte. Z činností, které jsou po pěstounovi vyžadovány, se zdají být důležité nutnost se vzdělávat minimálně 24 hodiny ročně a především povinnost spolupracovat s orgány SPOD a udržovat a rozvíjet sounáležitost dítěte s jemu blízkými osobami, především rodiči. To platí, pokud soud neurčí jinak.⁴⁴

Pokud na pěstounskou péči pohlédneme znovu od začátku, zjistíme tedy, že spolu s adopcí, příbuzenskou péčí a poručenstvím je jednou z forem náhradní rodinné péče, kterou zprostředkovává Ministerstvo práce a sociálních věcí České republiky.⁴⁵

Důležité je zmínit, že díky poslední novele zákona o sociálně-právní ochraně dětí se náhradní rodinné péči dává vždy přednost před péčí ústavní, pokud je nutné umístit dítě do péče někomu jinému, než rodině.

Jejím hlavním cílem je adekvátní péče o děti, o které se nemohou nebo nechtějí jejich biologičtí rodiče postarat, které ale zároveň nejsou takzvaně právně volné k adopci. Fundamentální zásadou jejího fungování je především blaho, zájem a prospěch dítěte. Základně se dělí na tradiční dlouhodobou pěstounskou péči a pěstounskou péči na přechodnou dobu neboli profesionální, typově ji také můžeme rozlišit jako individuální a skupinovou (toto rozdělení ovšem již česká legislativa neuznává). Dítě svěřené do péče zastupuje pěstoun pouze v běžných věcech, jeho zákonným zástupcem tedy zůstávají rodiče. Poměr této zodpovědnosti ovšem v závislosti na okolnostech může být soudně upraven.⁴⁶

Dlouhodobá pěstounská péče

Tato forma pěstounské péče je tou tradičnější. Koncipována je jako stabilní a dlouhodobá forma rodinné péče pro děti, kteří z nějakého důvodu

⁴³ SOBOTKOVÁ, Irena a Veronika OČENÁŠKOVÁ, 2013, ref. 41.

⁴⁴ SOBOTKOVÁ, Irena a Veronika OČENÁŠKOVÁ, 2013, ref. 41.

⁴⁵ SOBOTKOVÁ, Irena a Veronika OČENÁŠKOVÁ, 2013, ref. 41.

⁴⁶ SOBOTKOVÁ, Irena a Veronika OČENÁŠKOVÁ, 2013, ref. 41.

nemohou vyrůstat se svými rodiči, ale zároveň nejsou právně volné, což znamená, že nemohou být adoptovány.⁴⁷

Existuje buď nezprostředkovaná, nebo zprostředkovaná pěstounská péče. Toto zprostředkování má na starosti stát. U nezprostředkované dítě přechází do péče k někomu, koho mu nemusí najít stát. Nejčastěji se tedy jedná o nejbližší příbuzné (prarodiče, teta se strýcem apod.). Název zprostředkovaná naproti tomu značí, že se jedná o pěstounskou péči v situaci, kdy dítě nemá žádné vhodné zdroje ve své širší rodině. Nastupuje tedy stát, který mu pomocí příslušných orgánů vhodnou pečujícího osobu zprostředkuje.

Pěstounu nenáleží vyživovací povinnost, ta naopak zůstává biologickému rodiči. Zajištění dítěte po materiální stránce na sebe dále bere stát. Ten pěstounům poskytuje příspěvky při převzetí dítěte (8 000 – 10 000 Kč), na úhradu potřeb dítěte (4 500 – 9 000 Kč/měsíc), speciální příspěvek na zakoupení motorového vozidla (max. 100 000 Kč v případě, že pěstoun pečuje o tři a více dětí) či příspěvek při ukončení pěstounské péče (25 000 Kč, náleží přímo osobě v pěstounské péči). Pěstounovi je také v měsíčním intervalu vyplácena odměna pěstouna (8 000 – 24 000 Kč/měsíc). Finanční rozmezí u všech dávek závisí na věku a stupni závislosti dítěte a počtu dětí v péči.⁴⁸

Formální zánik dlouhodobé pěstounské péče je určen nabytím plnoletosti dítěte. To znamená buď dnem, kdy dítě nabyde 18, případně 26 let, pokud se soustavně připravuje na budoucí povolání (například studuje vysokou školu). Ve většině případů mají ovšem v tomto ohledu tyto děti v pěstounské rodině obdobnou pozici jako vlastní děti pěstounů, zůstávají s nimi tedy tak dlouho, jak potřebují.⁴⁹

Pěstounská péče na přechodnou dobu

Tato forma pěstounské péče byla poprvé zavedena novelou zákona o sociálně-právní ochraně dětí z roku 2006. Vznikla jako důsledek shody mezi odborníky na tom, že v České republice je ve srovnání se zahraničím příliš mnoho dětí v ústavní péči. Proto bylo nutné zavést novou neústavní formu péče. Právě díky inspiraci v zahraničí (konkrétně především Velká Británie) se používá také synonymum profesionální pěstounská péče. Až díky již několikrát zmiňované novele téhož zákona z roku 2012 ovšem pěstounská péče na přechodnou dobu získala takovou formu, která začala v praxi fungovat.⁵⁰

Na rozdíl od dlouhodobé pěstounské péče se v tomto případě jedná spíše o krizový institut, který má dočasně poskytnout dítěti zdravou rodinnou péči,

⁴⁷ SOBOTKOVÁ, Irena a Veronika OČENÁŠKOVÁ, 2013, ref. 41.

⁴⁸ Zákon, kterým se mění zákon č. 359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí, ve znění pozdějších předpisů, a další související zákony. In: *Sbírka předpisů České republiky*. Praha: Parlament České republiky, 2015, ročník 2015, 314/2015 Sb.

⁴⁹ SOBOTKOVÁ, Irena a Veronika OČENÁŠKOVÁ, 2013, ref. 41.

⁵⁰ SOBOTKOVÁ, Irena a Veronika OČENÁŠKOVÁ, 2013, ref. 41.

zatímco je v jednání, jak bude vypadat jeho dlouhodobá péče. Může tedy jít o případy, kdy rodiče nejsou dočasně schopni zajistit svému dítěti vhodnou péči nebo kdy se rodiče narozeného dítěte vzdají a je nutné čekat na uplynutí lhůty, po které je matce umožněno dát souhlas k osvojení apod. Z toho vyplývá, že v této instituci je většinou pečováno o velmi malé děti (k tomu je třeba dodat, že do budoucna by bylo zapotřebí přechodných pěstounů také pro starší děti v krizové situaci). Hlavním východiskem je tedy zajistit těmto dětem adekvátní péči, která bude vhodně odpovídat na všechny jeho potřeby, čímž se na rozdíl od ústavní péče vyhne jeho deprivaci.⁵¹

Do pěstounské péče na přechodnou dobu dítě svěřuje soud a to pouze osobě, která je vedena v evidenci. Ta zaručuje, že pěstoun je schopen vhodně odpovídat na potřeby dítěte. Trvat může nejdéle rok (tato podmínka neplatí, pokud do péče téhož pěstouna přibudou sourozenci onoho dítěte) a během této lhůty je nutné jednou za 3 měsíce soudně přezkoumat, zda důvody pro umístění do této péče stále platí. Po jejím ukončení je na péči navázáno dle podmínek buď navrácením do biologické rodiny, osvojením nebo umístěním dítěte do dlouhodobé pěstounské péče.⁵²

Další specifikum této formy péče je právě její profesionalita, pěstounství na přechodnou dobu je totiž vedeno jako regulérní povolání. Odměna pěstouna, v tomto případě tedy základní mzda vyplácena jednou měsíčně, činí před odečtením daní a pojištění 20 000 Kč. Za každé dítě, o které pěstoun přechodně pečuje, pak dostává 4 000 Kč navíc. Profesionalita s sebou ovšem nese také určitou zodpovědnost, pěstouni na přechodnou dobu proto musí být neustále připraveni přijmout do péče dítě.⁵³

4. Kontakt dětí ve zprostředkované dlouhodobé pěstounské péči s biologickou rodinou

Pěstounská péče na dlouhou dobu je na rozdíl od osvojení specifická tím, že se většinou týká především dětí, které nejsou tzv. právně volné. To znamená, že rodičům alespoň v nějaké míře zůstávají jejich rodičovská práva a povinnosti, pročež jejich děti nemohou být umístěny do adopce. V závislosti na různých aspektech tato situace vede k tomu, že dříve nebo později je třeba nějakým způsobem definovat vztah dítěte k jeho biologické rodině.

⁵¹ VYSKOČIL, Filip. Právní úprava náhradní rodinné péče v České republice. In: *Středisko náhradní rodinné péče* [online]. Praha: Středisko náhradní rodinné péče, 2014 [cit. 2016-04-14]. Dostupné z:

http://www.nahradnirodina.cz/files/File/Projekty/Pravni_uprava_nahr_pee_v_R_2014_web.pdf

⁵² VYSKOČIL, Filip, 2014, ref. 51.

⁵³ Zákon, kterým se mění zákon č. 359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí, ve znění pozdějších předpisů, a další související zákony, 2015, ref. 48.

V průběhu vývoje novodobé pěstounské péče v České republice se zjednodušeně řečeno vystřídaly dva přístupy k této problematice. Zpočátku byl kladen důraz především na zdravý psychický vývoj dítě, v ideálním případě se tedy ohled bral výhradně na vztah dítěte s pěstouny. Biologičtí rodiče byli v tomto smyslu odkázáni na vůli samotných pěstounů, kteří v podstatě sami posuzovali, zda a jakou formou jim dají prostor dítě kontaktovat. V poslední době se trend obrací a biologické rodině dítěte v dlouhodobé pěstounské péči je dán poměrně velký prostor. Dokazuje to i již zmiňovaná novela zákona o sociálně-právní ochraně dětí z roku 2012, která explicitně vyjadřuje, že pěstoun má „*v souladu s individuálním plánem ochrany dítěte povinnost udržovat, rozvíjet a prohlubovat sounáležitost dítěte s osobami dítěti blízkými, zejména s rodiči a umožnit styk rodičů s dítětem v pěstounské péči, pokud soud rozhodnutím nestanoví jinak.*“⁵⁴ Pro samotné pečující je splnění této podmínky poměrně složitým úkolem, což si uvědomují jak státní tak i nestátní orgány zajišťující sociálně-právní ochranu dětí, proto reagují pomocí pěstounům v této oblasti (poskytnutí neutrálního prostředí pro kontakt apod.). Myšlenka důrazu na kontakt s biologickou rodinou nachází své obhájení v právu dítěte na rodiče a na poznání své identity.

Přestože oba přístupy mají své relevantní opodstatnění, zdají se být poněkud vyhraněné. Bezpochyby je zcela zásadní, aby dítě získalo v nové rodině pocit bezpečí, aby byly naplněny jeho další potřeby pro zdravý psychický vývoj. Na druhou stranu není dobré, pokud dítě nemá tušení, odkud pochází a kdo vlastně je, přestože je mu časem jasné, že je jiné než jeho pěstouni. Stejně tak je velmi prospívající, když má dítě vřelý a stabilní vztah se svými biologickými rodiči. Často je ale kontakt s biologickou rodinou pro dítě velmi traumatizující záležitostí a není tedy dobré ho do něj nutit.

Je zřejmé, že je nutné vždy postupovat individuálně a že ideál je někde uprostřed. Abychom mohli tuto hranici najít, je třeba kontakt s biologickou rodinou řádně definovat včetně jeho dílčích aspektů.

4.1 Východiska kontaktu

Pokud uvažujeme o kontaktu dětí v pěstounské péči s jejich biologickou rodinou, je v každém případě nutné prioritně brát v potaz zájem dítěte. To neznamená jen to, že ho nelze do kontaktu žádným způsobem nutit, zájem dítěte se špatně definuje a zjišťuje, vždy je třeba ho posuzovat individuálně pomocí speciálních psychologických vyšetření. Univerzálně však lze určit východiska, která dokazují pozitivní význam pro dítě.

⁵⁴ Zákon, kterým se mění zákon č. 359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí, ve znění pozdějších předpisů, a další související zákony, 2015, ref. 48.

Dítě má právo na rodiče

Každé dítě má podle Úmluvy o právech dítěte právo na rodičovskou výchovu a péči. V případě, že biologičtí rodiče nejsou schopni se o dítě postarat, má mít také právo alespoň své rodiče znát. Aplikace na náhradní rodinnou péči je velmi snadná, kontakt dítěte v pěstounské péči s jeho biologickou rodinou je spíše podporován.⁵⁵

Kontakt prospívá psychickému vývoji dítěte

Pokud má dítě dobře nastavený a pozitivní kontakt s biologickým rodičem nebo jiným členem biologické rodiny, lépe rozumí své situaci, protože snáze poznává a přijímá důvody svého umístění do pěstounské péče.⁵⁶

Pokud dítě navíc svou rodinu zažilo (například v ní vyrůstalo do věku, kdy si je zapamatovalo), je na ni emočně vázáno a díky kontaktu tak nemusí prožívat pocit ztráty a stesku.⁵⁷

Kontakt zabraňuje idealizaci biologické rodiny

Dalším důležitým východiskem je, že když má dítě možnost znát své rodiče a pravidelně a bezpečně se s nimi stýkat, získává o nich relevantní a pravdivé informace. To je pro dítě velmi důležité, „s pravdou se nejen lépe žije, ale i vychovává. Dítě má vždy o sobě vědět aspoň tolik, kolik vědí ostatní lidé kolem něho, aby nebylo nepříjemně nějakými otázkami nebo poznámkami zaskočeno.“⁵⁸ Pokud dítě ví, jací jeho biologičtí rodiče jsou, působí to na dítě jako prevence idealizace rodiny původu, ke které v některých případech dochází, když se dítě se svými biologickými rodiči příliš nebo vůbec nestýká. Čím starší dítě je, tím lépe chápe důvody svého umístění do pěstounské péče, čemuž přispívá i právě sama konfrontace s nimi.⁵⁹

Kontakt podporuje rozvoj identity

I když náhradní rodinná péče předpokládá, že dědičné faktory nepředstavují pro výchovu dětí nepřibuznými lidmi velkou překážku, genetika přeci jen hraje určitou roli ve vytváření osobnosti. Může se tedy stát, že dítě na

⁵⁵ Úmluva o právech dítěte. In: *Dokumenty OSN*. New York: Organizace spojených národů, 1989. Dostupné také z: <http://www.osn.cz/wp-content/uploads/2015/03/umluva-o-pravech-ditete.pdf>

⁵⁶ *Pro zájemce o pěstounskou péči* [online]. Amalthea o.s., 2010 [cit. 2016-04-25]. Dostupné z: http://www.amalthea.cz/data/File/metodiky%20ke%20stazeni/odborn%C3%A9%20metodiky/vyhled%C3%A1v%C3%A1n%C3%AD%20z%C3%A1jemc%C5%AF%20o%20NRP/nove%20formy%20pestounske%20pece_web.pdf

⁵⁷ VLČKOVÁ, Helena. *Metodika pro asistovaný kontakt dítěte s biologickou rodinou*. Říčany: Rozum a cit, z.s., 2015. Dostupné také z: [http://www.rozumacit.cz/zs/file_prirucky_a_publikace/Methodika_AK-Rozum_a_Cit\(2015\).pdf](http://www.rozumacit.cz/zs/file_prirucky_a_publikace/Methodika_AK-Rozum_a_Cit(2015).pdf)

⁵⁸ MATĚJČEK, Zdeněk, 1999, ref. 36.

⁵⁹ VLČKOVÁ, Helena, ref. 57.

sebe bude v pěstounské rodině hledět jako na někoho, kdo do ní nepatří. Tento pocit určité nepatřičnosti se může projevit obzvláště v případech, kdy má dítě například zřetelně odlišné fyzické dispozice (malá hubená postava v rodině samých statných lidí, obézní jedinec v rodině atletů apod.), nejčastěji potom v případě, kdy má dítě odlišný etnický původ. Je zřejmé, kam tím směřuji, v tomto případě je možné využít kontaktu s biologickou rodinou jako prostředku k utváření zdravé identity dítěte v pěstounské péči.

To totiž díky viditelné podobnosti nemusí již vnímat svou odlišnost od pěstounské rodiny jako špatnou, nýbrž pouze jako jinou. Se svými geneticky podmíněnými vlastnostmi se pak snáze smíří a mohou se tak stát součástí jeho identity.⁶⁰

„Setkávání s rodiči či jinými příbuznými je nejlepším zdrojem odpovědi na otázky: Kdo jsem, odkud pocházím a kam patřím. Také zážitek spolupráce rodičů a pěstounů pomáhá dítěti pochopit realitu dítěte v NRP a přijmout tuto identitu za svou, neboť vidí, že je to takto v pořádku i pro jeho nejbližší.“⁶¹

Pro biologické rodiče slouží kontakt jako motivace k udržování a rozvíjení rodičovských schopností

Východisko, které se týká spíše biologického rodiče než dítěte samotného, je tvrzení, že pokud je mu umožněno setkávání s dítětem, udržuje si s výhledem na větší intenzitu a frekvenci kontaktu motivaci zlepšovat své rodičovské kompetence. Pokud je to s ohledem na důvod odebrání dítěte z péče a jeho potřeby možné, lze pak uvažovat a usilovat také o navrácení dítěte do péče biologickému rodiči.⁶²

Je nutné mít na paměti, že všechna tato východiska jsou pouze hypotetická a nelze je paušálně využít k odůvodnění kontaktu u všech dětí. To znamená, že je potřeba splnit nějakou podmínku, aby byla východiska naplněna a dodržena. Jednou z těchto podmínek je bezpochyby to, že vždy musí být rozhodováno v souladu se zájmem dítěte. Není tedy možné ke kontaktu přistupovat v případech, kdy je dítě biologickou rodinou nějakým způsobem traumatizováno (například bylo zanedbáváno, týráno apod.), vždy je nutné brát v potaz důvod odebrání dítěte z rodiny.

Do zájmu dítěte také musí být v každém případě připočítán i jeho názor, pokud tedy dítě řekne, že s biologickou rodinou nechce nic mít, je nutné jeho rozhodnutí respektovat. Samozřejmě se o tom s dítětem lze bavit dále a časem mu tuto možnost navrhnout znovu, není ovšem za žádných okolností možné ho

⁶⁰ VLČKOVÁ, Helena, ref. 57.

⁶¹ SEMERÁDOVÁ, Monika. *Metodika: Zprostředkování kontaktu dítěte s vlastní rodinou*. Centrum náhradní rodinné péče Amalthea, 2012. Dostupné také z: http://www.amalthea.cz/data/File/metodiky%20ke%20stazeni/odborn%C3%A9%20metodiky/doprov%C3%A1zen%C3%AD/metodika-zprostredkovani-kontaktu-s-rodinou_121023.pdf

⁶² VLČKOVÁ, Helena, ref. 57.

okázalým způsobem přesvědčovat o výhodách kontaktu či ho do něj přímo nutit.

4.2 Cíle a zásady kontaktu

Aby bylo možné nastavit kontakt s biologickou rodinou takovým způsobem, aby probíhal v souladu se zájmem dítěte, je nutné vždy určit jeho cíl a zásady. Ty totiž dlouhodobě určují směr, kterého je možné se držet.

4.2.1 Cíle

Stanovuje se na základě potřeb dítěte. Existuje samozřejmě mnoho proměnných, které cíl ovlivňují, jako jsou právě potřeby dítěte závislé na jeho vývoji či stav a kompetence jak biologické tak pěstounské rodiny.

Takovým generalizujícím cílem může být jakési shrnutí výše vyjmenovaných východisek. Jde tedy o to udržet a rozvíjet vztahy s lidmi, kteří jsou součástí jeho rodiny, ti mu totiž mohou pomoci porozumět své nynější i minulé situaci, poznat sebe sama a utvořit si tak zdravou identitu.⁶³

Pokud se uzná za vhodné ke kontaktu přistoupit, cíl je definován vždy konkrétně a individuálně s ohledem na aktuální vztahy, které panují mezi dítětem a jeho blízkými osobami. Podle toho je lze shrnout do tří možných formulací:

Budování vztahu s biologickou rodinou

Tento cíl je relevantní pro takovou situaci, kdy bylo dítě odebráno z rodiny velmi brzy po narození a nebylo tak možné, aby si mezi sebou utvořili nějaké vazby. Víceméně jde o snahu vytvořit dítěti další síť lidských zdrojů, ze kterých může čerpat i dále v životě. Kontakt v tomto případě musí probíhat velmi pozvolně a opatrně, aby dítě nebylo zmatené.

Udržování a prohlubování vazeb s biologickou rodinou

Takto se formuluje cíl v případech, kdy dítě naopak zažilo svou biologickou rodinu, navázalo s ní nějaký vztah a existuje tedy mezi ním a členy této rodiny určitá vazba. Pokud jsou tyto vazby zdravé a pro dítě neohrožující, je příhodné tyto vazby udržovat a rozvíjet. Opět má pak dítě další lidské zdroje, na které se může obracet.

Postupný návrat do biologické rodiny

Jestliže je to v zájmu dítěte, může nastat situace, kdy je cílem kontaktu návrat do biologické rodiny. Ten lze plnit vždy pouze postupnými kroky, v praxi tedy návrat probíhá tak, že se poměr času tráveného v pěstounské a biologické rodině pomalu a postupně přetáčí ve prospěch biologické rodiny

⁶³ SEMERÁDOVÁ, Monika, 2012, ref. 61.

(nejdříve se na „prázdniny“ jezdí k biologickým rodičům, časem se začne jezdit na „prázdniny“ k pěstounům.).

4.2.2 Zásady

Pro jednoduchost hodnocení kontaktu je vhodné určit zásady, které budou zajišťovat zdravý kontakt dítěte s biologickou rodinou. Opět lze vycházet z východisek kontaktu a potažmo psychických potřeb dítěte, mimo jiné je také definuje například Hana Pazlarová v již citované knize Podpora rodiny.

- Za všech okolností je třeba se řídit na prvním místě zájmem dítěte a neustále podle něho aktualizovat cíl kontaktu.
- Při plánování kontaktu je vždy třeba brát v potaz důvod odebrání dítěte z jeho původní rodiny.
- Vždy je třeba stanovit cíl kontaktu, který je aktuální a odpovídá potřebám dítěte.
- Kontakt musí být bezpečný, pravidelný, předvídatelný a jeho frekvence by měla odpovídat potřebám dítěte.
- Pěstouni by měli být kontaktu otevření.
- Pěstouni by neměli před dítětem jeho biologickou rodinu jakkoliv hanit, měli by mu o ni říkat pouze pravdivé informace a to takovou formou, aby jim dítě rozumělo.
- Kontakt by měl být příjemnou událostí jak pro dítě, tak pro jeho původní rodinu.⁶⁴
- Žádný z aktérů kontaktu by neměl dítěti slibovat něco, o čem není jisté, že lze splnit (například rodiče sdělující dítěti, že si ho brzy vezmou k sobě do péče).⁶⁵
- Musí být spolehnutí na to, že biologická rodina nebude před dítětem hanit pěstouny a jejich rodinu.⁶⁶
- Členové biologické rodiny nesmí dítě během kontaktu jakkoliv obviňovat ani napadat.⁶⁷
- Členové biologické rodiny dítěte nesmí dítěti jakýmkoliv způsobem vyčítat, že navázalo blízké vztahy s pěstounskou rodinou.⁶⁸
- I když je to těžké, členové biologické rodiny by se měli snažit zdržovat se jakýchkoliv přehnaných emočních reakcí (pláč, srdceryvné loučení apod.).⁶⁹

⁶⁴ MATOUŠEK, Oldřich a Hana PAZLAROVÁ, 2014, ref. 27.

⁶⁵ MATOUŠEK, Oldřich a Hana PAZLAROVÁ, 2014, ref. 27.

⁶⁶ MATOUŠEK, Oldřich a Hana PAZLAROVÁ, 2014, ref. 27.

⁶⁷ MATOUŠEK, Oldřich a Hana PAZLAROVÁ, 2014, ref. 27.

⁶⁸ MATOUŠEK, Oldřich a Hana PAZLAROVÁ, 2014, ref. 27.

⁶⁹ MATOUŠEK, Oldřich a Hana PAZLAROVÁ, 2014, ref. 27.

4.3 Zabezpečení a formy kontaktu

4.3.1 Legislativa

V předchozích kapitolách bylo již několikrát řečeno, že je vždy nutné brát v první řadě ohled na zájem dítěte. Pravděpodobně nejuniverzálnějším a nejzákladnějším právním dokumentem platným pro Českou republiku je v tomto kontextu tedy již zmiňovaná Úmluva o právech dítěte. Její důsledky mají efekt také na filosofii i praktickou stránku kontaktu dětí v pěstounské péči s jejich biologickou rodinou.

Úmluva o právech dítěte v první řadě uznává právo dítěte na péči od svých rodičů, případně je přinejmenším znát. Spojuje s tím také jeho právo na zachování své totožnosti. Obě tato práva logicky ústí v další pro naše účely podstatné tvrzení, totiž že dítě má vždy právo udržovat pravidelné osobní kontakty s oběma rodiči, pokud to není v rozporu s jeho zájmem. Podobně to platí také pro jiné členy rodiny, jako jsou sourozenci či prarodiče.⁷⁰

Praktickou aplikací Úmluvy o právech dítěte do Českého legislativního systému je v podstatě také novelizovaný zákon o sociálně-právní ochraně dětí. Ten explicitně říká, že dítě má vždy právo se setkávat s rodiči. Aby toto právo nemuselo být s ohledem na potřeby dítěte naplňováno, je k tomu třeba soudní souhlas.⁷¹

Zákonem, který specifikuje vzájemná práva a povinnosti dítěte a jeho rodičů, je Občanský zákoník ratifikovaný v roce 2014. Ten se přímo zabývá osobním kontaktem rodičů a jejich dětí, nikoliv však v kontextu pěstounské péče. Jasně ovšem říká, že umístěním dítě do této formy náhradní rodinné péče jeho rodičům automaticky nezaniká rodičovská odpovědnost, definovaná jako *„povinnosti a práva rodičů, která spočívají v péči o dítě, zahrnující zejména péči o jeho zdraví, jeho tělesný, citový, rozumový a mravní vývoj, v ochraně dítěte, v udržování osobního styku s dítětem, v zajišťování jeho výchovy a vzdělání, v určení místa jeho bydliště, v jeho zastupování a spravování jeho jmění; vzniká narozením dítěte a zaniká, jakmile dítě nabude plné svéprávnosti.“*⁷² V případě pěstounské péče tuto odpovědnost ve většině případů dělí mezi rodiče a pěstouny příslušný soud.⁷³

Důležité je, že samotné umístění dítěte do pěstounské péče rodičovskou odpovědnost biologických rodičů neruší. Veškerá práva a povinnosti, včetně již zmíněného osobního styku či například zastupování dítěte v právních úkonech, jim i dítěti tedy zůstávají, pokud není soudně určeno jinak.⁷⁴

⁷⁰ Úmluva o právech dítěte, 1989, ref. 55.

⁷¹ Zákon, kterým se mění zákon č. 359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí, ve znění pozdějších předpisů, a další související zákony, 2015, ref. 48.

⁷² *Občanský zákoník České republiky*. In: Praha: Parlament České republiky, 2012, 89/2012 Sb.

⁷³ *Občanský zákoník České republiky*, 2012, ref. 72.

⁷⁴ *Občanský zákoník České republiky*, 2012, ref. 72.

4.3.2 Zajišťující orgány

Primární zodpovědnost celkově za péči o dítě v pěstounské péči mají podle zákona o SPOD státní orgány sociálně-právní ochrany dětí. Jejich působnost může být buď na úrovni Úřadu pro mezinárodněprávní ochranu dětí, Ministerstva práce a sociálních věcí, krajských úřadů, obecních úřadů nebo obecních úřadů s rozšířenou působností.⁷⁵

Aby byl orgán schopen adekvátně a efektivně reagovat, uplatňuje se princip subsidiarity, o dítě v pěstounské péči se tedy v tomto ohledu stará nejbližší orgán SPOD.

Oddělení péče o rodinu a děti v rámci OSPOD nemá na starosti pouze náhradní rodinnou péči, služby v této oblasti proto doplňují specializovanější nestátní neziskové organizace. Existují tedy takové zajišťující subjekty, které mají na starosti pouze náhradní rodinnou péči a poskytují tak služby výhradně dětem v NRP, pěstounům a biologickým rodinám dětí. Primární zodpovědnost před státem dohlížet na to, jestli kontakt dítěte s původní rodinou probíhá v souladu s jeho zájmem, má stále OSPOD. Ten ovšem může působit pouze jako koordinující či kontrolní orgán, konkrétní služby jako jsou asistovaný kontakt, podpora dítěte, jeho biologické rodiny či pěstounů a také vzdělávací kurzy, může přenechat právě neziskovým organizacím.

4.3.3 Formy kontaktu

Představovat si setkání dítěte v dlouhodobé pěstounské péči s jeho biologickou rodinou jako návštěvu u pěstounů doma, ke které mají co říci pouze zúčastněné strany, je v dnešní době již zcestná. Pro lepší orientaci a kontrolu se rozděluje několik forem kontaktu.

Přirozený osobní kontakt

Přirozeného kontaktu dítěte s biologickou rodinou se v dnešní době nevyužívá, dokud již tyto dvě strany nemají navázaný stabilní a zdravý vztah. V případě, kdy se ke kontaktu teprve začíná přistupovat, probíhal kontakt přirozenou cestou v minulosti. Dnešní legislativa zajišťuje právo na ochranu všem zúčastněným stranám, osobní kontakt je tedy téměř vždy zprostředkováván některým z poskytovatelů těchto služeb – tedy buď příslušným státním orgánem sociálně-právní ochrany dětí, nebo některou z pověřených nestátních organizací.

Když je již kontakt natolik bezpečný, aby se dítě mohlo se svou rodinou setkávat samo, odborná práce spočívá především v neustálém posuzování situace jeho a rodiny s ohledem na zájem dítěte.

⁷⁵ Zákon, kterým se mění zákon č. 359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí, ve znění pozdějších předpisů, a další související zákony, 2015, ref. 48.

Asistovaný kontakt

Tato ochrana a podpora spočívá mimo jiné ve službě, která se jmenuje asistovaný kontakt. Jak již název napovídá, jedná se o odbornou pomoc při plnění zákonné povinnosti zprostředkovat dítěti navázání vztahu s jeho rodinou původu. Tuto povinnost většinou pěstouni shledávají tou nejobtížnější součástí svého poslání, pokud tedy ke kontaktu má dojít, rádi vyhledají pomoc některého z poskytovatelů této služby.

V podstatě tato služba nabízí především vhodně vybavený neutrální prostor, ve kterém se mohou všechny tři strany bezpečně setkat, a slouží také jako mediace a facilitace kontaktu. Poskytovatel vypracuje na základě posouzení zájmu dítěte písemný kontrakt, ve kterém jsou jasně definováni účastníci kontaktu, jeho cíl, frekvence, intenzita a další podmínky, a který příslušní účastníci podepíší (písemný plán služby je poskytovatel povinen zpracovat, pokud se jedná o spolupráci s klientem v pěstounské péči na přechodnou dobu, u dlouhodobé pěstounské péče je poté dobrovolný). Podle tohoto plánu, samozřejmě snadno revidovatelného, se pak setkávání odehrávají.⁷⁶

Pokud se opravdu důkladně bere v potaz nejprve zájem dítěte a účastníci jsou rovnocenně přizváni k vytvoření dohody o kontaktu, zaručuje tato služba bezpečné, nezaujatým odborníkem kontrolované setkávání pro všechny zúčastněné strany.

Sdružení pěstounských rodin rozděluje průběh poskytování této služby do 3 fází.⁷⁷

1. Přípravná fáze

- Přípravné schůzky s pěstounskou rodinou
- Přípravné schůzky s osobou, která má zájem o kontakt
- Schůzky uživatelů služby s psychologem
- Společné setkání uživatelů s klíčovým pracovníkem a OSPOD

2. Fáze realizace písemného kontaktu

3. Fáze realizace osobních setkání dítěte s osobou, která má zájem o kontakt

- Asistované setkání dítěte s osobou, která má zájem o kontakt
- Průběžné schůzky s jednotlivými uživateli služby
- Ošetření po proběhnutém setkání

⁷⁶ BUTULOVÁ, Bronislava. *Manuál služby Asistovaný kontakt*. Sdružení pěstounských rodin, 2010. Dostupné také z: <http://www.nadacesirius.cz/soubory/ke-stazeni/Manual-sluzby-Asistovany-kontakt.pdf>

⁷⁷ BUTULOVÁ, Bronislava, 2010, ref. 76.

Další formy kontaktu

Kontakt nemívá a nemusí mít přímo formu osobní konfrontace s původní rodinou. Mnohdy, zejména ve fázi navazování vztahu, probíhají interakce na dálku – například pravidelnou korespondencí pomocí dopisů, emailů či telefonicky.

Podle slov některých odborníků (například Lucie Salačové, sociální pracovnice z organizace Rozum a cit, z.s.) začínají v této problematice hrát významnou roli také sociální sítě. V českém prostředí je řeč především o Facebooku, na kterém mohou biologičtí rodiče poměrně snadno a rychle najít a kontaktovat své děti či naopak. Tato forma není sama o sobě špatná, korespondence je v důsledku přirozenější a osobnější ve srovnání například s dopisy či emaily. Je však velice obtížné ji podchytit a dát nějaká pravidla, v čemž spočívá pravděpodobně její největší riziko. Kontakt totiž může probíhat krajně nevhodným způsobem (může se objevit vyčítání, očerňování pěstounů apod.), aniž by o tom někdo věděl a mohl s tím něco dělat.

4.4 Hlavní rizika kontaktu

Nastíněním problematiky kontaktu pomocí sociálních sítí jsme plynule přešli k velmi důležitému tématu – tím jsou rizika kontaktu dítěte s biologickou rodinou. Pokud chceme zajistit dítěti v dlouhodobé pěstounské péči setkávání s jinými blízkými osobami, je naprosto zásadní mít na paměti nejen fakt, že ho tím vystavujeme velkému riziku, ale také o jaká konkrétní rizika se jedná.

Všichni jsme lidé

Zní to jako klišé, v tomto kontextu je to ovšem riziko, které může mít pravděpodobně nejfatálnější důsledky a je tak na místě si ho neustále připomínat. Každý, kdo je nějakým způsobem do kontaktu zapojen, je člověk, což znamená, že každý může udělat chybu. Psycholog posuzující, zda je kontakt v souladu se zájmem dítěte; sociální pracovník dohlížející na to, zda kontakt probíhá tak, jak má; biologický rodič, který si ze všeho nejvíce přeje pečovat o své dítě; pěstoun, který se cítí kontaktem ohrožen; ti všichni mohou s dobrým úmyslem pochybit takovým způsobem, že dítěti způsobí újmu.

Některá ze zúčastněných stran nedodrží zásady kontaktu

Věcí, na které je třeba si při kontaktu dát pozor, je opravdu mnoho, může se také stát, že pěstouni nebo členové původní rodiny nebudou schopni docenit význam některých ze zmíněných zásad pro prospěšný kontakt. Tomu nelze nikdy stoprocentně zabránit, obě strany pak mohou jednat způsobem naprosto nevyhovujícím potřebám dítěte.

Dítě pocít'uje zmatek a nejistotu

Přestože se můžou všechny strany i odborníci snažit sebevíce, pokud malé dítě nemá jedny rodiče, na které se může spolehnout, vždy bude prožívat pocity nejistoty, vždy bude zmatené. Tomu jednoduše nelze zabránit. Vědomí, že má na rozdíl od většiny dětí dvě rodiny, a snaha být k oběma stranám naprosto loajální, jsou zkrátka frustrující a pro psychický vývoj dítěte značně znevýhodňující okolnosti. Mají navíc stupňující tendenci v případě, kdy mezi pěstouny a biologickou rodinou panuje rivalita.

S dítětem některá ze stran záměrně manipuluje

Opět se jedná o něco, co lze velmi špatně podchytit. Pokud asistovaný či jinak kontrolovaný kontakt probíhá vhodným způsobem, dalším krokem často bývá setkávání pouze dítěte a biologické rodiny. V tu chvíli již kontakt není pod kontrolou a dítě tak může být snadno manipulováno (slibování, že u původní rodiny brzy zůstane, hanění pěstounů, vyčítání apod.). Stejně tak to ovšem platí i na druhé straně, u pěstounů je navíc ještě složitější manipulaci bránit (hanění biologické rodiny, nevhodné emocionální reakce na kontakt apod.).

Kontakt je pro pěstouny skoro vždy frustrující záležitostí

Jedná se o problém, který tu prostě je, který je nevyhnutelný. Pěstoun je pro dítě v ideálním případě psychologickým rodičem. To znamená, že je na dítě emocionálně navázán a proto je pro něj velice náročné spolupracovat na navazování vztahu dítěte a jeho biologického rodiče. Tím ovšem není ohrožen jen duševní pohoda pěstouna, ale také samotného dítěte.⁷⁸

Pěstouni mají někdy příliš otevřenou náruč

V některých případech se stává, že pěstouni mají pocit spoluodpovědnosti za zlepšení situace biologické rodiny. V důsledku se pak stávají oporou nejen pro dítě, ale také pro rodiče a další členy rodiny a berou tak na sebe úlohu, která jim nepřísluší a staví obě strany do nerovné pozice. To samozřejmě není v zájmu ani jednoho ze zainteresovaných včetně dítěte. Tomuto riziku lze z velké části předejít díky asistenci při kontaktu a pravidelné odborné podpoře původní rodiny i pěstounů.⁷⁹

⁷⁸ KOLUCHOVÁ, Jarmila, MATĚJČEK, Zdeněk (ed.), 2002, ref. 33.

⁷⁹ ZEZULOVÁ, Dagmar, 2012, ref. 35.

Empirická část

V empirické části se pomocí svého výzkumu pokusím zprostředkovat také autentický pohled několika osob, které v pěstounské péči vyrůstali.

5. Pohled lidí, kteří vyrůstali v dlouhodobé pěstounské péči, na kontakt s biologickou rodinou – výzkumné šetření

Pro svůj výzkum jsem zvolil kvalitativní strategii, učinil jsem tak z více důvodů. Nejrelevantnější roli ve prospěch mého rozhodnutí ovšem hrál fakt, že téma kontaktu s biologickou rodinou z perspektivy lidí, kteří vyrůstali v dlouhodobé pěstounské péči, ještě není v dnešní době příliš prozkoumáno, proto se zkoumání kvality jeví jako vhodnější.

„Kvalitativní výzkum používá induktivní logiku. Na začátku výzkumného procesu je pozorování, sběr dat. Pak výzkumník pátrá po pravidelnostech existujících v těchto datech, po významu těchto dat, formuluje předběžné závěry a výstupem mohou být nově formulované hypotézy nebo nová teorie.“⁸⁰ Kvalitativní zkoumání pomáhá porozumět pozorované realitě v jejím vlastním kontextu a jeho cílem je tedy vytvoření nového porozumění, nové teorie a nových hypotéz.⁸¹

5.1. Cíl výzkumu

Cílem tohoto výzkumného šetření je zjistit, jaký postoj ke kontaktu zaujmají někteří z jedinců, kteří v současné nebo nedávné formě dlouhodobé pěstounské péče vyrůstali, a z těchto dat se pak pokusit sestavit hypotézy pro případné navazující zkoumání.

5.2. Zkoumaný vzorek

Pro zkoumaný vzorek lidí jsem se rozhodl metodou záměrného výběru, specifikovanou na výběr účelový. Jeho princip není složitý, spočívá ve výběru takových prvků souboru, které jsou s ohledem na konceptualizaci zkoumání žádoucí.⁸²

⁸⁰ DISMAN, Miroslav. *Jak se vyrábí sociologická znalost: příručka pro uživatele*. 3. vyd. Praha: Karolinum, 2000, 286-287. ISBN 80-246-0139-7.

⁸¹ DISMAN, Miroslav, 2000, ref. 80.

⁸² REICHEL, Jiří. *Kapitoly metodologie sociálních výzkumů*. Praha: Grada, 2009, 83-166. Sociologie (Grada). ISBN 978-80-247-3006-6.

V tomto případě těmito žádoucími prvky či kritérii u potenciálních respondentů bylo jejich umístění v dlouhodobé pěstounské péči a schopnost reflektovat tuto zkušenost a svůj postoj ke kontaktu s biologickou rodinou. V ideálním případě tedy mělo jít o mladého dospělého člověka, který vyrůstal v dlouhodobé pěstounské péči.

Vzhledem k záměrům a podobě tohoto výzkumu je zajímavé, že se mi podařilo setkat jak s lidmi, kteří kontakt se svou biologickou rodinou prožili, tak i s těmi, kteří ji naopak vůbec neznají. S ohledem na zachování ochrany osobních údajů neuvedu skutečná jména ani jiné osobní informace, na základě kterých by bylo možné respondenty identifikovat:

Respondent č. 1

Muž, 19 let, student středního odborného učiliště, v pěstounské péči od 2 let, nyní žijící s pěstounkou, nikdy nepoznal svou biologickou rodinu.

Respondent č. 2

Muž, 20 let, student středního odborného učiliště, v pěstounské péči od 3 let, nyní žijící s pěstouny, nikdy nepoznal svou biologickou rodinu.

Respondent č. 3

Muž, 24 let, pracující, v pěstounské péči od 3 let, nyní žijící s přítelkyní, nikdy nepoznal svou biologickou rodinu.

Respondent č. 4

Muž, 18 let, student střední odborné školy, v pěstounské péči od 6 měsíců, nyní žijící s pěstouny, nikdy nepoznal svou biologickou rodinu.

Respondent č. 5

Muž, 20 let, student vyšší odborné školy, v pěstounské péči od 4 let, nyní žijící samostatně, v kontaktu s biologickými rodiči a sestrou cca od 5 do 8 let.

Respondent č. 6

Žena, 18 let, rodičovská dovolená, v pěstounské péči od 6 měsíců, nyní žijící samostatně s dítětem, v kontaktu s biologickou rodinou od 16 let.

Respondent č. 7

Žena, 20 let, studentka střední odborné školy, v pěstounské péči od 15 do 18 let, žijící v domově na půl cesty, v kontaktu s biologickou rodinou s krátkými přestávkami celý život.

Respondent č. 8

Žena, 24 let, rodičovská dovolená, v pěstounské péči od 3 let, nyní žijící s přítelem a společným dítětem, v kontaktu s biologickou rodinou od 14 do 19 let.

5.3. Metoda sběru dat

Data pro účely šetření jsem shromažďoval v průběhu března až května 2016. Sběr probíhal prostřednictvím rozhovoru s výše jmenovanými respondenty.

Konkrétní metodou byl tedy polostrukturovaný rozhovor. Ten jsem zvolil, aby sběr dat co možná nejlépe umožnil naplnění cíle tohoto výzkumu. Tedy aby dotazovaní rámcově věděli, o čem mají hovořit, a současně aby nebyl rozhovor příliš svázán zbytečně detailním schématem. Respondentům tak bylo umožněno svobodně hovořit o tom, co je z jejich pohledu v této problematice důležité.

Rozhovor byl rozdělen na objektivní a subjektivní informace. Obecně vzato bylo téma rozhovoru zasazeno ve dvou až třech časových rovinách (podle zkušenosti konkrétního respondenta) – v době před umístěním do pěstounské péče, v době průběhu umístění v pěstounské péči a v době po legálním opuštění pěstounské péče. Týkal se potom především těchto oblastí (podrobněji viz přílohy):

1. Vztah respondenta k pěstounské rodině
2. Vztah respondenta k biologické rodině
3. Průběh kontaktu respondenta s biologickou rodinou
4. Postoj respondenta ke kontaktu s biologickou rodinou v rámci pěstounské péče

5.4. Vyhodnocení zkoumaných dat

Pro vyhodnocení kvalitativních výzkumů se používají různé metody. Obecně se udává, že „kvalitativní údaje se urovnávají, pořádají a zčásti třídí nikoli všechny najednou, po ukončení terénních prací, nýbrž postupně, již při jejich průběhu. Nicméně platí, že směr a rámec vyhodnocování údajů musí reflektovat původní cíle zkoumání, popř. jejich změny, ke kterým se během realizace flexibilně dospělo.“⁸³

Já jsem pro svou analýzu zvolil metodu kódování a vytváření kategorií. Kódování je „rozčleňování množin a souborů údajů na dílčí celky, segmenty a jejich následné pojmenování a třídění, případně klasifikování a

⁸³ REICHEL, Jiří, 2009, ref. 82.

kategorizování.“⁸⁴ Na základě této metody jsem tedy ze získaných dat určil sobě podobné a opakující se prvky, které jsem pojmenoval a vytvořil tak devět kategorií. Ty obsahují konkrétní vypovídající vyjádření některých respondentů:

Kategorie 1. – Psychologické rodičovství

První kategorií vycházející z kódování bylo psychologické rodičovství u jednotlivých respondentů. Využil jsem tohoto termínu, abych zjistil, koho dnes vzhledem ke svým zkušenostem považují za rodiče.

Z výpovědí vyplývá, že v podstatě všichni respondenti hodnotili rodičovství podle toho, kdo se k nim jako rodič v daný moment choval. To znamená, že v době, kdy vyrůstali v pěstounské péči, téměř všichni považovali za své rodiče pěstouny, nebo alespoň jednoho z nich. U těch, kteří byli odmalička vychováni svými pěstouni a nikdy se nesetkali se svou biologickou rodinou, bylo zřetelné, že otázku nemusejí vůbec rozmýšlet a zdálo se, že svou odpověď považují za samozřejmou. Ti, kteří kontakt zažili, se poté striktně řídili již zmíněným kritériem – rodičem pro ně byl prostě ten, kdo se tak k nim choval.

Konkrétní obrázek si lze udělat z následujících výpovědí:

„Já myslím, že je právě odpověď na tuhle otázku úplně jasná, určitě pěstouni, protože nám poskytli tu cestu.“ (Respondent č. 3)

„Pěstounka, na 100%.“ (Respondent č. 5)

„Tadyty asi, pěstouni prostě, to bylo vždycky tak.“ (Respondent č. 2)

Výmluvná je i odpověď jednoho z respondentů na otázku týkající se procesu přijímání náhradního rodiče: *„To bylo okamžitý, to mě ani nenapadlo, prostě bylo to, jako že jsem se styděl, ale byl to takovej přelom a najednou to bylo, tečka.“ (Respondent č. 1)*

Jak jsem již uvedl, důležité kritérium pro všechny respondenty bylo, jak se o ně daný člověk staral či zajímal: *„Děda, protože ten se o nás začal starat pořádně. (...) V pěstounský péči to tam byli rodiče. Děda jako byl, ale už ne na prvním místě.“ (Respondent č. 7)*

Jedinou výjimku v tomto pravidle tvoří respondentka, která žila ve své pěstounské rodině od svých 6 měsíců do 16 let. V průběhu celého rozhovoru zdůrazňovala, že jen málokdy se v pěstounské rodině cítila dobře, a odmalička toužila poznat tu svou biologickou. *„No tak jako rodiče víc vnímám svoje*

⁸⁴ REICHEL, Jiří, 2009, ref. 82.

biologický rodiče. Pěstouni se nechovali jako rodiče, já jsem je vždycky brala jenom jako strejdu a tetu.“ (Respondent č. 6)

Tyto poznatky vypovídají o více skutečnostech. Přitakávají například tvrzení fundamentálnímu pro náhradní rodinnou péči, totiž že podmínkou pro rodičovství není biologické spojení. Jako svou bezpečnostní základnu respondenti vnímali bez ohledu na to, jestli se se svou biologickou rodinou setkali, či nikoliv, vždy toho, kdo se k nim choval jako rodič. Také například vypovídají o tom, že téměř ve všech případech pěstounská péče splnila svůj účel.

Hypotézou pro případné kvantitativní zkoumání by mohlo být tvrzení, že většina lidí vyrůstajících v dlouhodobé pěstounské péči považuje za své rodiče pěstouny.

Kategorie 2. – Psychické potřeby dětí

Další kategorií, která vykazuje zajímavé výsledky, je naplňování psychických potřeb během pobývání v pěstounské péči. K jejich zkoumání jsem využil definici Zdeňka Matějčka, kterou jsem popsal v teoretické části. Pro snazší orientaci zde tyto potřeby alespoň vyjmenuji, jedná se o: potřebu náležitého přisunu podnětů zvenčí, potřebu smysluplného světa, potřebu životní jistoty, potřebu vlastní společenské hodnoty a potřebu otevřené budoucnosti. V průběhu rozhovorů se z tohoto výčtu ukázaly jako zajímavé především potřeby životní jistoty, otevřené budoucnosti a vlastní společenské hodnoty.

Kromě přímo Matějčkových potřeb jsem se zaměřil také na to, jak respondenti hodnotí lidský svět obecně a jak přistupují sami k sobě. To totiž může sloužit jako vypovídající hodnota pro jinou teorii, konkrétně třeba Bowlbyho attachmentu. Svědčit to může o tom, jak bezpečnou se jim podařilo s pěstouny vytvořit vazbu a jak jsou tedy schopni navazovat vztahy dnes. V obecnějším smyslu lze také na základě takto zaměřených výpovědí určit, jakou mají zkoumané subjekty životní zkušenost se svým prostředím.

Výpovědi jsem tedy podle zmíněných potřeb seřadil do těchto podkategorií:

Strach z opuštění:

Tato otázka se týkala potřeby bezpečí, životní jistoty. Otázku jsem záměrně přenesl do protikladu, respondentů jsem se tedy ptal, jestli někdy v během svého vyrůstání v pěstounské rodině pocívali něco jako strach nebo obavy, že budou opuštěni, že je pěstouni vrátí tam, odkud přišli. Odpovědi se různily, někteří respondenti s odpovědí nijak neotáleli, jiní potřebovali trochu čas na rozmyšlení. Vesměs se ale téměř všichni shodli na tom, že tento strach nepocívali.

Spíše se objevovaly odpovědi typu:

„Ne, vůbec ne. Asi jsem nikdy neměl takovej pocit, že bych byl opuštěnej nebo tak.“ (Respondent č. 4)

Někteří respondenti mluvili i o tom, že nad něčím takovým nikdy ani neuvažovali, svou pěstounskou rodinu brali jako samozřejmost: *„Ne, tak to ne. Mě to ani nějak nenapadlo, ani jsem na to nemyslel, je to vlastně takový to automatický, že jo. Byla to u mě taková jednoduchost no, že prostě jsem to nijak neřešil, nepřemýšlel jsem nad tím.“ (Respondent č. 1)*

Pouze jeden respondent odpověděl nakonec významově odlišným způsobem, tedy vyjádřil, že strach v průběhu svého pobytu v pěstounské péči pociťoval: *„Vždycky, vždycky to tak bylo. Já třeba jsem měl hodně velký problém s přijutím pěstounky ze začátku, a doted' to mám, že mám jako problém důvěřovat lidem, protože jako ta prvotní věc, se kterou jsem se jako nikdy nesmířil, že mě opustili rodiče. A vždycky jsem jako pěstounce...byl tam takový jako otazník: kdo ví, jestli mě náhodou za něco, za špatné chování neopustí. Takže tam vždycky byl strach z toho, že zklamou třeba tu pěstounku.“ (Respondent č. 5)* V průběhu rozhovoru se postupně ovšem začalo ukazovat, že takto jednoznačné to pravděpodobně nebylo. V následujících výpovědích tento respondent uvedl, že přesto že tento strach vnímal, přemýšlel nad tím, pěstounka mu základní pocit jistoty poskytovala: *„Třeba když nám nadávali, že jo, kvůli barvě pleti a tak to třeba pěstounka na tom si opravdu zakládala, že se za nás postavila. V kině se nám to stalo tak to jsem na ni byl jako hrdej. V tomhle já jsem se připadal bezpečně, že ta maminka se za mě postaví. I přes to že není moje maminka.“ (Respondent č. 5)*

Respondenti odpovídali různým způsobem, nikdo z nich ovšem v souvislosti se strachem z opuštění pěstouny nezmínil svou biologickou rodinu.

Strach z budoucnosti:

Jiné výsledky ovšem přinesla další potřeba – potřeba otevřené budoucnosti. Opět jsem otázku formuloval reverzně, respondentů jsem se tedy ptal, zda v průběhu svého života někdy pociťovali strach nebo obavy z toho, jak bude vypadat jejich budoucnost. Někteří z respondentů odpovídala negativně, tedy že strach nikdy nepociťovali, nebo že jisté obavy měli až v době puberty a dospívání, kdy je to u člověka běžné. Konkrétní vyjádření měla tedy přibližně takovouto podobu: *„Strach z budoucnosti asi nemám, všechno se dá zmáknout.“ (Respondent č. 2)*

Rozdíl oproti první potřebě spočívá v tom, že v tomto případě se souvislost mezi strachem z budoucnosti a skutečností, jestli kontakt probíhal, nebo ne, objevila v plné míře. Tedy všichni respondenti, kteří kontakt nezažili, odpovídali negativně a naopak všichni, kteří se se svou biologickou rodinou setkávali, strach z budoucnosti pociťují i dodnes.

„Já mám celý život strach z toho, jaká ta moje budoucnost bude, protože už od malička mi maminka říkala, že tím jak vypadáme, musíme být dvakrát lepší, než ty ostatní. Já jsem z toho měl vždycky strach, protože jsem si nikdy nedokázal představit, co budu dělat, jak mě lidi přijmou.“ (Respondent č. 5)

„Jo furt, teď je to jako úplně evidentní, že jo, ale jako malá jsem se bála, že nikdy nenajdu svoji biologickou rodinu. Obavy jsem měla i z toho, že co bude jako dál.“ (Respondent č. 6) V tomto případě se zdá být korelace strachu a biologické rodiny opačná, respondentka ovšem strach z toho, že se nikdy neuvidí se svou biologickou rodinou, pociťovala pouze v útlém věku. Dnes se situace otočila, podle svých slov prožívá obtížné období, ve kterém hraje roli i špatný vztah s biologickou rodinou – především s matkou.

I v případě další respondentky se strach přímo vztahuje k biologické rodině: *„Strach mám i do teď. Skrz to, jak se chová máma, tak mám tendenci, abych se nechovala stejně. Že nemá práci, že má hodně děcek...“ (Respondent č. 7)*

I přesto, že strach z budoucnosti u respondentů pravděpodobně souvisí se skutečností, že svou biologickou rodinu znají a mají k ní vytvořený vztah, bylo by zjednodušující tvrdit, že je kontakt ve všech případech příčinou. Tou mohou být i jiné důvody, o kterých je možné pouze spekulovat.

Pocit nepatříčnosti:

Dále jsem zjišťoval, zda respondenti někdy ve své pěstounské rodině měli pocit, že do ní nepatří. To může vyjadřovat míru naplnění více potřeb. Pokud znovu využijeme Matějčkovu terminologii, mají odpovědi na tuto otázku vypovídající hodnotu pro potřebu životní jistoty, ale také pro potřebu vlastní společenské hodnoty. Vyjadřují totiž, zda respondenti cítili sounáležitost se svou pěstounskou rodinou. Odpovědi se přirozeně znovu lišily, téměř všichni ovšem vyvrátili, že by tento pocit nepatříčnosti v pěstounské rodině cítili.

V tomto případě je zajímavá souvislost s etnicitou. Všechny následující výpovědi jsou od respondentů, kteří si podle svých slov uvědomují, že přísluší jiné etnické skupině, než jejich pěstouni. Až na jednu výjimku ovšem nikdo z nich pocit nepatříčnosti nepotvrdil.

„Já si myslím, že on si to člověk jako nějak neuvědomuje. My jsme žili v tom, že jsme jakoby normální a drželi jsme hodně při sobě.“ (Respondent č. 3)

„Já ne, určitě, pořád jsme byli jako jedna rodina.“ (Respondent č. 4)

„Ne, tak to ne. Všichni to tak brali, automaticky, tak mě to jako nikdy nenapadlo. Většinou když lidi, který jsou jako snědý, ale jsou jako v bílý rodině, tak se nevnímají jako cigáni.“ (Respondent č. 1)

„To teda nemůžu říct asi u nás, protože my jsme opravdu velmi vtipná rodina, protože můj strejda má taky holčičku v pěstounský péči, která je Romka Takže my jsme dost takový na to, že to je jedno, jak vypadáme, odkud jsme, ale prostě v tu dobu, co jsme v tý rodině, jsme prostě součástí tý rodiny a bez ohledu na to, jaký jsme.“ (Respondent č. 5)

Touha odejít:

Touha odejít může být pouze radikálnějším výrazem pocitu nepatřičnosti, může ovšem také svědčit o vztahu k pěstounské rodině obecně. Většina zkoumaných znovu hovořila o tom souvislosti s dospíváním a pubertou:

„Jednou, když to přišlo v pubertě, tak jsem se naštvál a odešel jsem do toho Brna. To nebylo kvůli jako jednomu naštvání, to byly nějaký dlouhodobý problémy, pak už mně došla jednou trpělivost.“ (Respondent č. 2)

Někteří ovšem sami nacházeli přímou souvislost s biologickou rodinou. Ani jeden z následujících 2 vypovídajících se v době, kdy u sebe tuto potřebu odejít od pěstounů vnímali, s biologickou rodinou nesetkával, oba ovšem v tu dobu chtěli a to uvádějí jako důvod své touhy:

„No mně to bylo asi jedno. Já jsem vodjakživa věděla, že mám někde svojí vlastní rodinu, takže já jsem spíš chtěla pryč. (...) Já jsem je i prosila na kolenou, aby mě dali do děcáku.“ (Respondent č. 6)

„Tak určitě, určitě. Útěky z domova byly. Já jsem zjistil v pubertě, že bych možná chtěl něco jinýho, že bych možná chtěl tu romskou krev nějak jako probudit, probrat se tím, protože mamka nás v tom jako nepodporovala. (...) Ale pak to rychle přešlo, protože jsem zjistil, že v dnešní společnosti nebo tady je lepší fakt bejt jako slušnej a hodnej.“ (Respondent č. 5)

Sebehodnocení:

Zajímavé také byly odpovědi na otázky týkající se hodnocení své vlastní osoby. To, jak k sobě tito lidé přistupují, svědčí do určité míry o tom, jakým psychickým vývojem si prošli.

Odpovědi pro mě byly překvapující. U lidí, kteří vyrůstají v pěstounské péči, jsem očekával spíše problematické sebehodnocení vzhledem k nepříznivým podmínkám, kterými museli v nejdůležitější fázi svého života projít. V podstatě všichni respondenti se ovšem hodnotili velmi realisticky a většinou spíše kladně, což je známka zdravého psychického vývoje:

„Říkají o mně, že jsem dobrý, takže asi dobrý.“ (Respondent č. 3)

„Já jsem dobrý člověk, já si myslím, že jo.“ (Respondent č. 8)

„Tak ve středu. V dětství bych zakroužkoval špatnej, ale teď bych zakroužkoval dobrej. Měl jsem v dětství velký problémy, byl jsem v diagnostáku.“ (Respondent č. 2)

Někteří hodnotili negativně svou minulost, všichni až na respondentku č. 6, která byla svými odpověďmi oproti ostatním specifická, ovšem věří, že dnes už jsou dobrými lidmi. To znovu svědčí například o tom, že se respondenti cítili v pěstounské péči bezpečně.

Souvislost s biologickou rodinou jsem v tomto ohledu opět nezaregistroval.

Hodnocení světa:

Podobně jsem po dotazovaných chtěl také, aby zhodnotili lidský svět. To, jestli posoudí svět jako celek, či společnost jim známou, jsem již nechal na nich. Odpovědi byly ve všech případech znovu poměrně realistické, všichni se snažili být kritičtí a nehodnotit pouze a priori na základě svých domněnek. V tomto případě se již však nedá říci, že by převažovaly pozitivní odpovědi, mírná většina respondentů hodnotila lidskou společnost sice konstruktivně, ale nakonec spíše jako špatnou:

„Koukám se na společnost spíše negativně, ale pořád věřím a doufám v lepší zítřky.“ (Respondent č. 5)

Respondenti povětšinou odpovídali 50/50 apod., když jsem po jednom z nich chtěl, aby se rozhodl mezi dvěma možnostmi – dobrý, nebo špatný, odpověděl: *„Na to bych nikdy neodpověděl, ale kdybych to měl posoudit, tak je špatnej.“ (Respondent č. 1)*

Podobně odpovídali i další: „*Přijde mi v takovém středu. Není to ideální, ale není to nejhorší.*“ (Respondent č. 2)

Psychické potřeby obecně

Po shrnutí výpovědí je možné tvrdit, že u většiny respondentů byly psychické potřeby v pěstounských rodinách poměrně dobře naplňovány. Zdá se ovšem, že existuje rozdíl mezi těmi, kteří v kontaktu se svou biologickou rodinou nikdy nebyli a těmi, kteří svou biologickou rodinu zažili. U dříve jmenované skupiny dotazovaných lze totiž v tomto kontextu z výpovědí pozorovat přeci jen o něco lépe vyhovující výsledky.

Pokud bychom tedy navazovali kvantitativním výzkumem, mohli bychom na základě těchto dat vytvořit hypotézu, že lidé vyrůstající v dlouhodobé pěstounské péči, kteří se svou biologickou rodinou nikdy nebyli v kontaktu, procházejí zdravějším psychickým vývojem, než ti, kteří kontakt se svou rodinou původu alespoň nějakou dobu udržovali.

Kategorie 3. – Průběh kontaktu s biologickou rodinou

Celá práce se zabývá názorem lidí, kteří vyrůstali v pěstounské péči, na kontakt s biologickou rodinou. Zásadním tématem pro výzkum tedy musí být také to, jak respondenti, kteří kontakt zažili, vzpomínají na průběh setkávání se svou rodinou původu.

Dotazovaní se scházeli se svými rodinami každý v jiném věku, data se tedy nedají paušálně interpretovat. Z výpovědí je ale zřejmé, že v žádném případě kontakt neprobíhal ideálním způsobem. Důvody se různí, někdy to bylo způsobeno čistě dobou, protože v minulosti se ke kontaktu buď nepřistupovalo, a pokud ano, byl naprosto neřízený. V dalším případě byla důvodem skutečnost, že se ke kontaktu přistoupilo až v pozdním věku dítěte, a v některých případech měla vliv také roztržitost subjektů výchovy a velmi špatně nastavená pravidla setkávání. Ve všech případech byl kontakt udržován především mezi dítětem a jeho rodiči a všichni respondenti, kteří se s nimi setkávali dlouhodobě, uvedli, že to pro ně byl tehdy vždy frustrující zážitek, přestože to v tu dobu třeba nedávali úplně najevo:

Dotazovaní často tvrdili, že se na setkání s rodiči nikdy netěšili: „*Jako ne že bych tam jezdila ráda, to mám vždycky strach. Jako každéj vikend, co jsem tam jezdila, jsme se vždycky s mámou nebo s tátou prostě pohádali, to je každou chvíli.*“ (Respondent č. 7)

Jeden z respondentů popisoval, že jim (jemu a jeho sourozencům) rodiče často přivázeli dárky, podle výpovědi si jich ale vůbec nevážili: „*Hračky jsme házeli do popelnice a pohledy jsme trhali. Nás to jako obtěžovalo, než že by to dělalo radost, no.*“ (Respondent č. 5)

O problematice kontaktu svědčí také odpověď na otázku, zda pro ně představoval nějakou hrozbu, nebo jestli z kontaktu pociťovali strach: „*Měli, pokaždý. Pokaždý jsme se pěstounky ptali, jestli si nás rodiče vezmou. Často nám to teda rodiče říkali, že si nás odvezou. I potom, co kontakt skončil. (...) Vždycky jsme pěstounku prosili, aby si nás nechala doma, a mamka ta se smála a říkala: nebojte, nikam nepůjete.*“ (Respondent č. 5)

Mnohdy také sdělovali, že jim nikdy nebylo pořádně vysvětleno, proč je vlastně nutné, aby se s rodiči setkávali a co dobrého z toho pro ně plyne. Všichni uvedli, že v té době setkávání brali jako samozřejmost (dítě typicky považuje i špatné zacházení za běžné), ale bylo pro ně vždy frustrující: „*Pěstounka nám řekla, že návštěvy rodičů jsou proto, protože prostě jsou to vaši rodiče, prostě chtějí vás vidět. (...) My jsme si přáli, abysme to měli co nejrychlejc za sebou, a mohli si zase žít ten svůj vlastní život.*“ (Respondent č. 5)

Celkový dojem se v tomto ohledu nezdá být příliš dobrý. Přispívá tomu i fakt, že když jsem se respondentů ptal na jejich nejlepší a nejhorší zážitek z té doby, všichni si okamžitě dokázali vybavit ten nejhorší, nad pozitivním zážitkem ovšem vždy museli delší dobu přemýšlet a v některých případech ho ani nevymysleli.

Ve všech případech probíhal kontakt minimálně problematicky, proto by na základě toho hypotézou mohlo být, že ve většině případů je kontakt s biologickými rodiči pro dítě velmi zátěžovou situací.

Kategorie 4. – Vztah k pěstounské rodině

Další kategorii, kterou jsem vybral, jsou momentální vztahy dotazovaných s jejich pěstounskou rodinou. Vidím zde určitou návaznost na první dvě kategorie, protože to, jakou povahu má tento vztah, je dáno jak tím, koho respondenti vnímají a vnímali jako rodiče, tak také jejich psychickým vývojem.

Většina respondentů byla přesvědčena o tom, že jejich vztah s pěstounskou rodinou je dnes velmi pozitivní. U lidí, kteří se s biologickou rodinou nesetkali, to není překvapující, všichni uvedli, že pro ně pěstouni vždycky byli rodiči. Ovšem i ti, kteří znají svou biologickou rodinu, se až na jednu výjimku vyslovili, že pro ně pěstouni stále mnoho znamenají. Zajímavá je také skutečnost, že se respondenti v této souvislosti vůbec nevysslovovali o nevlastních sourozencích, tedy dětech pěstounů, bezpochyby by bylo přínosné znát jejich názor i na vztah s nimi. Uvedené výpovědi náležejí pouze těm respondentům, kteří se s původní rodinou setkali:

„Ještě i teď, když si někdy zavoláme, tak mám sto chutí jí říct ahoj mami. Na jednu stranu jsem ráda, na druhou jsem si trochu zvykla i bez nich. (...) Jenom jsme se navzájem vmluvili za to, co buď jakože jsme si nerozuměly, ať je to z jedné strany, z druhé strany. Jako abychom se nerozcházelí ve zlým.“ (Respondent č. 7)

„Domů spíš jezdím jako na prázdniny se jako podívat, ale my ten vztah máme jako s pěstounkou vždycky dobřej, že si třeba telefonujeme dvakrát, třikrát do týdne. Opravdu spolu komunikujem, (...) takže já mám vztah s pěstounkou dobřej, i teď přestože jsem pryč, tak ho máme dobřej. Do konce života ji budu brát jako svoji matku, to se nezmění.“ (Respondent č. 5)

Zmíněným případem, ve kterém dotazovaný nemá s pěstounskou rodinou pozitivní vztahy, je opět respondentka č. 6. Ta na tuto otázku odpověděla: *„Vlastně žádnéj, já s nima teďka vůbec nejsem v kontaktu. Ten vztah úplně skončil, to úplně zkrachovalo.“ (Respondent č. 6)*

Kategorie 5. – Vztah k biologické rodině

Zajímavé srovnání s předchozí kategorií přináší zkoumání momentálního vztahu respondentů také s jejich biologickou rodinou. Ti, kteří svou původní rodinu neznají, s ní žádný vhodně pojmenovatelný vztah na základě zkušenosti nemají, nemají tedy ani možnost ho hodnotit. Vypovídali tedy pouze ti, kteří v kontaktu se svou biologickou rodinou byli.

Odpovědi se od sebe příliš nelišily, všichni se vyjádřili tak, že dnes s biologickou rodinou nemají příliš dobré vztahy. Sami ovšem opět mluvili pouze o svých rodičích.

Respondentka č. 7 odpovídala na otázku, zda by chtěla svou biologickou rodinu odstříhnout od svého života: *„Tak odstříhnout asi úplně ne, přeci jen jsou to rodiče, že jo, rodiče si nikdo nevybírám. I když na jednu stranu jsem ráda, že jsem pryč. Někdy mám chuť je i zabít sama vlastnoručně, mámu jsem jednou i málem praštila.“ (Respondent č. 7)*

„Už ani nejsme v kontaktu. Jako já jsem teď spíš v té fázi, že asi jako s touhle rodinou skončím a že prostě to buď mít tak, že nemám rodiče, protože pěstouni u mě úplně skončili.“ (Respondent č. 6)

Respondent č. 5 mluvil o tom, že na momentálním vztahu s biologickou rodinou mu příliš nezáleží: *„Mě to ani nikdy moc nezajímalo, protože já rodinu mám. (...) Pro mě rodina je to, co mám teď.“ (Respondent č. 5)*

Tyto dvě obdobně zaměřené kategorie bychom mohli shrnout do následující společné hypotézy vhodné pro kvantitativní výzkum: Lidé vyrůstající v dlouhodobé pěstounské péči, kteří se svou biologickou rodinou byli v kontaktu, mají po opuštění pěstounské péče většinou lepší vztahy s pěstounskou, než původní rodinou.

Kategorie 6. – Biologická rodina nejsou pouze rodiče

Kategorií, kterou jsem neplánoval, se stalo zjištění, že subjekty velmi rozdílně vnímali jednotlivé členy své biologické rodiny. Výrazně rozlišovali mezi rodiči, sourozenci či prarodiči.

S rodiči byl ve všech případech problém. Zdá se, že to může být způsobeno navázáním na pěstouny. Každé dítě má omezený repertoár lidí, na které se naváže, které má jako svou bezpečnostní základnu. Pokud se tedy těmito osobami stanou pěstouni, je pravděpodobné, že ve vztahu k biologickým rodičům dítěti zbydou spíše pocity hořkosti a křivdy. K umocnění poté dochází, když si navíc biologičtí rodiče dělají na dítě nároky, jak vyplývá z analyzovaných dat.

Jinak je tomu ovšem s jinými příbuznými. Na sourozence či prarodiče se takovým způsobem vázat dítě nemusí, ve vztahu k nim je tedy přirozeně mnohem otevřenější.

Toto neplatilo u všech respondentů bez výjimky, rozdíl ovšem nečinil fakt, jestli se se svou biologickou rodinou dítě zná, či nikoliv:

„Bylo by fajn poznat tu sestru nebo toho brácha. A jestli jsme stejní, jestli jsme podobní, že jo. Ještě je otázka jestli mě změnila jako by pěstounská rodina svým způsobem, že jsem takovej, jaký jsem, do jaký míry jsou voni ovlivněný. Všechno tohle mě zajímá, jo?“ (Respondent č. 3)

„Ten čas, co jsem jako strávila, když jsem viděla ty svoje sourozence, tak tam jsem si jako vydobyla úplně to všechno, co jsem chtěla, už když jsem byla malá. Během tří dnů.“ (Respondent č. 6)

„Na dědu jo, na tátu tak trošku a na mámu skoro ne. (...) Jako vídat bych chtěla, protože děda bydlí vlastně s nima. Jinak jako ze začátku bych tam určitě nejezdila, musela bych si to srovnat v hlavě.“ (Respondent č. 7 – odpověď na otázku, zda se na setkání s biologickou rodinou těšovala)

„Vim o ní (o sestře), psala mi, že má dvě děti, posílala mi fotky. Je sama na vlastních nohou s nějakým klukem. Pro mě je to stále cizí člověk, je to zvláštní, zároveň bych ji rád viděl, pochoval si ty její děti, ale zároveň mám z toho pořád jako strach. Pak i vona přestala psát, ona prostě jednou si mě

našla na tom Facebooku, napsala a tím to prostě skončilo. Ale udělalo mi to zároveň radost, že je v pořádku, že má ty děti prostě.“ (Respondent č. 5)

„Sourozence vim, že mám, ale taky nic s nima.“ (Respondent č. 1)

Tato kategorie otevírá zajímavou problematiku. Nebyl jsem připraven ji blíže prozkoumat, zcela jistě si ale zaslouží pozornost, protože například vztahy se biologickými sourozenci či jinými vrstevníky mohou být pro dítě vyrůstající v pěstounské péči perspektivní i do budoucna.

Považoval bych za přínosné kvantitativním způsobem prozkoumat hypotézu, že na rozdíl od vztahu k biologickým rodičům, mají lidé vyrůstající v dlouhodobé pěstounské péči většinou pozitivní vzájemný vztah s jinými členy původní rodiny, především se sourozenci a prarodiči.

Kategorie 7. – Informovanost

Druhým překvapením pro mě bylo zjištění, že ačkoliv se většina respondentů k samotnému setkávání se členy biologické rodiny stavěla spíše odmítavě, opačný fenomén se objevoval v oblasti informovanosti. To znamená, že většina dotazovaných se vyslovila, že by o své původní rodině ráda něco věděla. Přestože to znovu neplatilo ve všech případech, znovu nebylo určující skutečností, jestli k seznámení či setkání docházelo, nebo ne.

„Člověk nad tím přemejšlí, a kdyby najednou k tomu došlo, k tomu kontaktu, tak bych jim třeba nedokázal říct: Ahoj mami. Jo, v dálce bych je chtěl vidět. Jako třeba jak vypadaj. Ale nedokázal bych jim prostě říct tohle. Že to je pro mě jako velká váha, říct někomu tohleto.“ (Respondent č. 3)

„Spíš jakoby vidět, jak vypadaj, nebo jak žijou, jestli mám bratra, sestru... Ale jakoby že bych za nima přišel, tak to ne.“ (Respondent č. 4)

„Asi by mě zajímal třeba vzhled, ale jenom tak na pět minut třeba, ale nevím, jestli to za to stojí tady rodině dělat dusno. Asi ne.“ (Respondent č. 2)

„Na druhou stranu mě mrzí, že tu rodinu neznám, protože by mě třeba zajímalo, kolik by nás jako bylo, jaký jsou, jestli jsou jako ty biologický rodiče, nebo jestli jsou jiný. (...) Spíš jde vo ty informace, třeba jako zjistit, jestli jsou rodiče v pohodě, jestli mám třeba babičku a dědu ještě na světě.“ (Respondent č. 5)

„Konečně vím, kdo jsem.“ (Respondent č. 8)

Jeden z respondentů zaujímal opačný přístup: „*No oni už jako nežijou, ale ani kdyby žili, tak prostě nikdy nic, to je pro mě uzavřená příhoda a zahozená daleko, asi takhle.*“ (Respondent č. 1) Mimo jiné vypovídal také o tom, jak ho zasáhlo, když se dozvěděl o smrti svých biologických rodičů: „*Nijak, mně to bylo úplně jedno. To je prostě jak támhle prostě kdyby nějakýho chodce přejelo auto, bylo mi to líto, že jo, ale jinak...*“ (Respondent č. 1)

Vhodnou hypotézou pro kvantitativní zkoumání by pravděpodobně bylo tvrzení, že lidé vyrůstající v dlouhodobé pěstounské péči většinou chtějí být alespoň informováni o své biologické rodině.

Kategorie 8. – Nabídka informací a setkání

Zaujaly mě také výpovědi o tom, jestli byli respondenti o tématu biologické rodiny informováni. Objevily se dva přístupy pěstounů k této problematice, které byly poměrně rovnocenně zastoupeny. Někteří dotazovaní uváděli, že jim pěstouni nebo jiné zainteresované subjekty pravidelně sdělovali, co se s jejich původní rodinou děje, a nabízeli jim možnost se setkat. Jiní zase tvrdili, že s nimi nikdo v tomto kontextu nemluvil, pokud si o to sami neřekli, a někdy ani tehdy ne. Netýkalo se to pouze těch, kteří svou biologickou rodinu neznají, druhé skupiny respondentů se to dotklo také, přestože v podstatě opačně – museli kontakt podstupovat, aniž by se jich někdo ptal, jestli to opravdu chtějí (většinou v dětství).

„*Jako ptali se, ale když jsem nechtěl, tak se to vůbec neřešilo. V tu chvíli to pro mě byla taková trapná otázka, nebral jsem to jako vážnou věc, v tu chvíli mě napadlo, že nechápu vlastně, proč se vůbec ptaj.*“ (Respondent č. 1)

„*Tak párkrát tam pokus od nich byl, ale já jsem vždycky řekl, že mě to nezajímá a odešel jsem. Nechtěl jsem.*“ (Respondent č. 2)

„*Jako ptali, ale když jsem byla v pěstounské péči, tak jsem nechtěla vidět svoje rodiče. Zatím jsem neměla zájem, zatím jsem si musela všechno urovnat já.*“ (Respondent č. 7)

„*Já jsem o tom mluvil s mojí mámou, já jsem se ale ptal, jako co si jako myslí a tak, jinak to nikdo neřešil.*“ (Respondent č. 3)

„*Pěstounka nám řekla, že návštěvy rodičů jsou proto: protože prostě jsou to vaši rodiče, prostě chtějí vás vidět.*“ (Respondent č. 5)

Prozkoumat tento fenomén kvantitativním způsobem by bylo zajímavé především s ohledem na zákonnou povinnost pěstounů zprostředkovat kontakt

dítěte s jeho původní rodinou, pokud soud neurčí jinak. Takto by mohla být postavena i hypotéza, tedy že tato zákonná povinnost není až v polovině případů plněna.

Kategorie 9. – Obecný postoj ke kontaktu s biologickou rodinou

Závěrem jsem zjišťoval komplexní pohled respondentů na problematiku kontaktu s biologickou rodinou obecně. Odpovědi byly znovu různorodé, celkový dojem byl proto rozporuplný. Je ovšem jisté, že znovu všichni respondenti až na jednu výjimku uvedli, že ke kontaktu zauímají spíše odmítavý postoj. Opět v této skutečnosti nehrálo roli to, zda se se svou biologickou rodinou setkali, či nikoliv. Ti, co ji znají, uváděli, že s kontaktem nemají dobré zkušenosti, zatímco ti, co ji neznají, by v žádném případě k nějakému pravidelnému setkávání nepřistoupili.

„Já kdybych si mohl vybrat, tak to vyškrtnu. Nechtěl bych, opravdu ne. Já bych to prostě zrušil. Mě to hodně stresovalo a já kdybych mohl, tak to ze svého života vyškrtnu. Nemyslím si, že je to v pořádku ve všech případech. (...) Pro mě to byla spíš buzerace a obtěžování života mě a pěstounky, tak bych to prostě zrušil.“ (Respondent č. 5)

Výjimkou znovu tvoří respondentka č. 6, ani její odpověď ovšem není jednoznačná. Je z ní cítit spíše rozpolcenost názoru: *„Nelituju toho, vím, jak se nechovat ke svým dceřím. (...) V lecčem to splnilo moje očekávání, ale jako kdyby aspoň byli ty lidi trochu inteligentní.“ (Respondent č. 6)*

Dotazovaní, kteří svou rodinu neznají, odpovídali, že v podstatě neměli důvod se s ní chtít setkávat. Za svou rodinu ve všech případech považovali tu pěstounskou, proto neměli potřebu: *„Já bych se spíš styděl, tím, že je vlastně neznám. Nikdy nic se neřešilo tady okolo toho. Mě to ani nenapadlo, protože automaticky to bylo, že tady to je moje rodina, že jo. Když ten kontakt je, je to spíš tak jako zmatek, si myslím, taková nerovnováha v hlavě jako, vlastně ten člověk má v hlavě bordel.“ (Respondent č. 1)*

„Já jsem v té rodině měl od malička to, co jsem chtěl. Dovolili mi všechnu sport, všechnu hudbu mně podpořili, takže jako mně tam nic nechybělo, takže já jsem neměl potřebu je nějak vidět, že jo. (...) No, huř (by na tom byl), protože, já nevím, tadyta rodina žije v takovém stylu, že každej má nějakou určitou představu, kterou jakoby žijou, a tím že jako mám sourozence, tak jsem nebyl sám, pořád jsem s někým vyrůstal, a oni jsou takový, že mě ve všem podpořej.“ (Respondent č. 2)

Zajímavých odpovědí se mi dostávalo také na otázku, jestli v případě, kdy by byli pěstouny nějakému dítěti, by vnitřně souhlasili s kontaktem s jeho biologickou rodinou. Při položení otázky bylo třeba zdůraznit, že cílem kontaktu nemusí být vždy postupné navrácení dítěte jeho původní rodině, na základě toho totiž respondenti rozlišovali, jestli by k tomu přistoupili, či nikoliv. Většinou ovšem i tak zdůrazňovali, že by se do setkání neměli děti nutit, a tvrdili, že je podle jejich názoru lepší počkat do určitého věku, kdy tomu dítě porozumí:

„To už záleží na něm, prostě lepší je třeba počkat do nějakýho věku, kdy už přemejšlí, ať se rozhodne samo. Protože když už ho třeba člověk jakoby nutí, tak z nějakýho procenta je možný, že mu člověk udělá bordel v hlavě.“ (Respondent č. 1)

„Asi až by dospělo, nebo kdyby pak projevilo zájem. Já bych to do něj nehustil.“ (Respondent č. 4)

„Asi by mi to nevadilo, tohle ne, ani v těch deseti letech.“ (Respondent č. 3)

Jak jsem již uvedl, celkový přístup respondentů k setkávání s biologickou rodinou je spíše opatrný. Nevyslovili se vždycky tak, že by byli absolutně proti jakékoliv formě kontaktu, z výpovědí je ovšem patrný vcelku odměřený postoj k setkávání. Dalo by se říci, že ho respondenti v žádném případě nepovažují za samozřejmost či dokonce nutnost, jako je to dnes zakotveno v české legislativě.

Tento celkový postoj by samozřejmě také bylo velmi přínosné prozkoumat kvantitativním způsobem. Data z takového výzkumu by (na rozdíl od toho mého) již měla vysokou úroveň validity a vypovídala by tedy o kvalitě dnešní praxe v kontextu vhodného odpovídání na potřeby dětí vyrůstajících v dlouhodobé pěstounské péči. Vhodnou hypotézou by mohlo být tvrzení, že lidé, kteří vyrůstají v dlouhodobé pěstounské péči, se staví ke kontaktu s biologickou rodinou většinou spíše odmítavě.

5.5. Shrnutí výzkumu

Cílem výzkumu bylo zjistit, jaký postoj ke kontaktu zaujímají někteří z jedinců, kteří v současné nebo nedávné formě dlouhodobé pěstounské péče vyrůstali. Z těchto dat se pak pokusit sestavit hypotézy pro případné navazující kvantitativní zkoumání.

K naplnění cíle jsem využil kvalitativní výzkum a pro sběr dat jsem zvolil metodu polostrukturovaného rozhovoru. Ten jsem provedl s osmi respondenty, které jsem vybral metodou záměrného účelového výběru. Kritériem pro jejich

výběr bylo, aby dotazovaní vyrůstali v dlouhodobé pěstounské péči a byli schopni toto období nějakým způsobem reflektovat. Všichni respondenti tomuto požadavku vyhověli.

Získaná data jsem analyzoval pomocí hledání určitých kódů, na základě kterých jsem poté určil 9 kategorií, které jsem popsal.

Nejdříve jsem se zabýval tím, koho respondenti považují za svého rodiče, využil jsem k tomu Matějčkova termínu psychologické rodičovství. Z výpovědí dotazovaných vyplynulo, že rodiči jsou pro ně ti, kdo se tak k nim chová. Dále také až na jednu výjimku všichni potvrdili, že pro ně těmito psychologickými rodiči byli pěstouni. Hypotézou pro kvantitativní výzkum je, že většina lidí vyrůstajících v dlouhodobé pěstounské péči považuje za své rodiče pěstouny.

Druhá kategorie se týkala odpovídání pěstounů na psychické potřeby respondentů. Pomocí otázek, které byly soustředěny na potřeby bezpečí, životní jistoty, sounáležitosti s blízkými, vlastní společenské hodnoty, otevřené budoucnosti, a také na sebehodnocení a hodnocení světa respondentů, jsem zjišťoval, jak kvalitně byly naplňovány. Z výpovědí je zřejmé, že u většiny respondentů bylo v pěstounských rodinách na tyto potřeby poměrně dobře odpovídáno, byly ovšem i případy, kdy tomu tak nebylo. Zvláštní pozornost si poté zaslouží také fakt, že existuje rozdíl mezi těmi, kteří v kontaktu se svou biologickou rodinou nikdy nebyli a těmi, kteří svou biologickou rodinu zažili. Druhá jmenovaná skupina vykazovala přeci jen o něco méně vyhovující výsledky. Nakonec jsem určil hypotézu, že lidé vyrůstající v dlouhodobé pěstounské péči, kteří se svou biologickou rodinou nikdy nebyli v kontaktu, procházejí zdravějším psychickým vývojem, než ti, kteří kontakt se svou rodinou původu alespoň nějakou dobu udržovali.

Ve třetí kategorii jsem se zabýval tím, jak u respondentů, kteří byli v kontaktu s biologickou rodinou, setkávání probíhalo. Často byly vzpomínky velice negativního rázu, obecně se dá tvrdit, že u všech respondentů probíhal kontakt velice problematickým způsobem, přičemž jim ani nebyla nabídnuta možnost se plně angažovat v rozhodování o jeho průběhu. Rozhodně z výpovědí nevyplývá, že by kontakt probíhal v souladu se zájmem těchto lidí. Určenou hypotézou pro kvantitativní zkoumání je, že ve většině případů je kontakt s biologickými rodiči pro dítě velmi zátěžovou situací.

Čtvrtá a pátá kategorie vypovídají o dnešním vztahu respondentů k pěstounské rodině a k biologické rodině. Zatímco o vztahu s pěstouny dotazovaní tvrdili, že je velmi pozitivní, o tom s původní rodinou se naopak vyslovili vždy negativně. Hypotézou by v tomto případě bylo tvrzení, že lidé vyrůstající v dlouhodobé pěstounské péči, kteří se svou biologickou rodinou byli v kontaktu, mají po opuštění pěstounské péče většinou lepší vztahy s pěstounskou, než původní rodinou.

Další kategorie už nebyly od počátku plánovány, vyplynuly z rozhovorů. V pořadí šestá kategorie popisuje výpovědi respondentů o rozdílném vnímání biologických rodičů a jiných příbuzných. Z toho, co subjekty vypovídaly, je zřejmé, že přestože většinou nemají příliš zájem o kontakt se svými biologickými rodiči a k setkávání s nimi se staví spíše odmítavě, ke styku se sourozenci či prarodiči naopak často zaujímají vstřícnější postoj. Hypotézou tedy budiž, že na rozdíl od vztahu k biologickým rodičům, mají lidé vyrůstající v dlouhodobé pěstounské péči většinou pozitivní vzájemný vztah s jinými členy původní rodiny, především se sourozenci a prarodiči.

V sedmé kategorii jsem zmínil, že dotazovaní rozlišují mezi setkáváním a informacemi. Většina z nich totiž vypověděla, že o kontakt příliš nestojí, chtěli by ovšem o své biologické rodině být informováni. To by také bylo vhodnou hypotézou pro kvantitativní zkoumání.

Osmá kategorie se týkala problému nabízení informací a kontaktu respondentům ze strany jejich pěstounů a jiných subjektů. Ze šetření vyplývá, že přibližně v půlce případů respondenti nebyli informováni dostatečně, a to ani tak, jak by sami chtěli. Vzhledem k zákonné povinnosti pěstounů aktivně umožňovat dítěti kontakt s jeho biologickými rodiči by bylo zajímavé tento fenomén prozkoumat kvantitativně. Hypotézou by bylo, že tato zákonná povinnost je plněna pouze v polovině případů.

V závěrečné kategorii jsem se snažil přednést komplexní postoj respondentů ke kontaktu s biologickou rodinou obecně. Z výpovědí vyplynulo, že ze strany většiny dotazovaných byl postoj spíše opatrný. Nejsou a priori proti jakékoliv formě kontaktu, z konkrétních citací je ovšem patrný vcelku odměřený postoj k setkávání.

Poslední kategorii lze považovat zároveň také za závěr tohoto výzkumu. V souladu s jeho cílem bylo zjištěno, že postoje těchto vybraných jedinců ke kontaktu s jejich biologickou rodinou jsou samozřejmě vždy velice individuální, stejně jako jejich životní příběh, nelze tedy jednoznačně zobecňovat. Přestože tedy na setkávání a informacích s biologickou rodinou evidentně vidí i pozitiva, přeci jen z výzkumu vyplývá, že velmi často tito respondenti hovořili o této problematice spíše v negativním světle a z výpovědí se zdá, že tento fenomén mnohdy není ani dostatečně reflektován.

Závěr

Cílem mé bakalářské práce bylo představit téma kontaktu dětí ve zprostředkované dlouhodobé pěstounské péči se svou biologickou rodinou a pomocí kvalitativního výzkumu poté zprostředkovat na tuto problematiku pohled některých jedinců, kteří ve zprostředkované dlouhodobé pěstounské péči vyrostli.

První část cíle jsem naplnil v teoretické části, kde jsem se snažil co nejkomplexněji popsat, v čem kontakt spočívá a jaké nutné souvislosti se k němu váží.

Pohled některých jedinců, kteří ve zprostředkované dlouhodobé pěstounské péči vyrůstali, jsem se pokusil prezentovat pomocí svého kvalitativního výzkumu. Ten spočíval v analyzování rozhovorů s osmi mladými lidmi, splňujícími tyto podmínky. Polovina z nich kontakt zažila a druhá polovina nikoliv, výzkum tedy přinesl zajímavé srovnání.

Zkoumaná data nabídla 9 kategorií, které představují určité opakující se prvky v rozhovorech. Všechny kategorie přinesly zajímavé poznatky.

Za prvé to byla skutečnost, že až na jednu výjimku považují dodnes dotazovaní za své rodiče pěstouny.

Dále také, že psychické potřeby v dětství byly naplňovány o něco lépe u těch dotazovaných, kteří kontakt nezažili.

Třetí kategorie vypovídá, že pro většinu respondentů, kteří se s biologickou rodinou setkávali, byl tento kontakt velmi zátěžovým zážitkem.

Čtvrtá a pátá kategorie srovnávaly momentální vztah respondentů k pěstounské a biologické rodině. Většina dotazovaných uvedla, že mají pozitivní vztah s pěstouny a negativní nebo apatický vztah k biologické rodině.

Šestý poznatek byl pro mne velmi přínosný, vypovídal o tom, že respondenti v kontextu biologické rodiny rozlišují mezi rodiči a ostatními příbuznými, jejich postoj k sourozencům či prarodičům byl na rozdíl od toho k rodičům téměř ve všech případech vstřícný a otevřený.

Dalším zajímavým zjištěním bylo, že ačkoliv k samotnému setkávání s biologickou rodinou se respondenti většinou stavěli spíše odtažitě, mnohdy se vyslovili, že by o její situaci byli rádi alespoň informováni.

S tím souvisela kategorie osmá, ve které popisují, jakým způsobem byli dotazovaní seznamováni s možností se s biologickou rodinou setkat a do jaké míry o ní byli informováni. V tomto ohledu mnozí uvedli, že pokud se sami nezajímali, nic se nedozvěděli, a někdy ani poté ne. Na druhou stranu ti, kteří kontaktem prošli, zase často nevěděli, k čemu jim je.

V závěrečné kategorii jsem se pokusil přednést pohled respondentů na kontakt s biologickou rodinou v obecném kontextu. Z odpovědí vyplynulo, že

u většiny z nich je postoj k němu spíše opatrný. Nebyli automaticky proti, většinou se ovšem vyslovovali ve smyslu, že se nejedná o něco, co by bylo životně důležité, a k samotnému setkávání často přistupovali spíše odměřeně, bez ohledu na to, jestli s ním zkušenost mají, či nikoliv.

Ke kontaktu dětí vyrůstajících v dlouhodobé pěstounské péči je možné přistupovat různými způsoby.

Jsou subjekty, které kladou největší důraz na právo dítěte znát své rodiče a mít možnost se s nimi stýkat, čerpat od nich životní zkušenosti vzhlížet k nim. Snahou a hlavním cílem těchto subjektů tedy je, aby se členy jejich biologických rodin tyto děti mohli setkávat co možná nejvíce.

U dalšího přístupu se považují za určující aktuální potřeby dítěte, principem snah tedy je, aby dítě bylo co nejméně psychicky deprivované a rostlo do zdravé a vyspělé osobnosti. Pokud pěstouni plní dítěti roli rodičů, staví se subjekty zastávající tento přístup ke kontaktu s původní rodinou spíše skepticky.

Třetí přístup je dle mého názoru, který jsem si díky této bakalářské práci měl možnost zkultivovat, nejideálnější. Bere ohled na oba specificky důležité aspekty pěstounské péče. Subjekty rozhodující o průběhu kontaktu by tedy měli primárně vycházet ze základních psychických potřeb a zájmu dítěte, přesto zároveň uznávat, že vlastní rodiče mnohdy nejsou pěstouny stoprocentně nahraditelní. I mé šetření naznačuje, že ani jeden z extrémů není vhodný, respondenti uváděli, že nechtějí biologickou rodinu nekompromisně popřít, rozhodně ovšem nepovažují kontakt za automaticky spásný.

Právě v tomto vyváženém přístupu vidím inspiraci jak pro českou sociální politiku, která v tomto kontextu úplně dokonale neodpovídá, tak i pro sociální práci, která má dilemata tohoto typu na denním pořádku.

Seznam použité literatury

- BOWLBY, John. *Attachment and loss*. 2nd ed. New York: Basic Books, 1999, str. 265-303. ISBN 04-650-0543-8.
- ERIKSON, Erik H. a Joan M. ERIKSON. *Životní cyklus rozšířený a dokončený: doplněné vydání o devátém stupni vývoje od Joan M. Eriksonové*. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 1999, str. 36-80. Psychologie P. ISBN 80-710-6291-X.
- DISMAN, Miroslav. *Jak se vyrábí sociologická znalost: příručka pro uživatele*. 3. vyd. Praha: Karolinum, 2000, str. 286-287. ISBN 80-246-0139-7.
- KOLUCHOVÁ, Jarmila, MATĚJČEK, Zdeněk (ed.). *Osvojení a pěstounská péče*. Praha: Portál, 2002, str. 98-116. ISBN 80-717-8637-3.
- KULÍSEK, Petr. Problémy teorie raného citového přilnutí (attachment). *Československá psychologie: časopis pro psychologickou teorii a praxi*. 2000, **2000** (XLIV), str. 404-423. ISSN 0009-062X.
- MATĚJČEK, Zdeněk. *O rodině vlastní, nevlastní a náhradní*. Praha: Portál, 1994, 98 s. Rádcí pro rodiče a vychovatele, str. 16-26. ISBN 80-852-8283-6.
- MATĚJČEK, Zdeněk. *Náhradní rodinná péče: průvodce pro odborníky, osvojitele a pěstouny*. Praha: Portál, 1999, str. 11-30. ISBN 80-717-8304-8.
- MATOUŠEK, Oldřich, Pavla KODYMOVÁ a Jana KOLÁČKOVÁ (eds.). *Sociální práce v praxi: specifika různých cílových skupin a práce s nimi*. Praha: Portál, 2005, str. 27-28. ISBN 80-736-7002-X.
- MATOUŠEK, Oldřich a Hana PAZLAROVÁ. *Podpora rodiny: manuál pro pomáhající profese*. Praha: Portál, 2014, str. 17-19. ISBN 978-80-262-0697-2.
- REICHEL, Jiří. *Kapitoly metodologie sociálních výzkumů*. Praha: Grada, 2009, str. 83-166. Sociologie (Grada). ISBN 978-80-247-3006-6.

- SOBOTKOVÁ, Irena a Veronika OČENÁŠKOVÁ. *Pěstounská péče očima dospělých, kteří v ní vyrostli: trendy vs. zkušenosti*. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, 2013, str. 11-32. ISBN 978-80-244-3821-4.
- ZEZULOVÁ, Dagmar. *Pěstounská péče a adopce*. Praha: Portál, 2012, str. 72-120. ISBN 978-80-262-0065-9.
- Občanský zákoník České republiky*. In: Praha: Parlament České republiky, 2012, 89/2012 Sb.
- ČESKÁ REPUBLIKA. Ústavní zákon: Listina základních práv a svobod. In: *Ústava České republiky*. 1992, 2/1993 Sb. Dostupné také z: <http://www.slu.cz/slu/cz/poradenska-centra/docs/listina-zakladnich-prav-a-svobod>
- Úmluva o právech dítěte. In: *Dokumenty OSN*. New York: Organizace spojených národů, 1989. Dostupné také z: <http://www.osn.cz/wp-content/uploads/2015/03/umluva-o-pravech-ditete.pdf>
- Zákon, kterým se mění zákon č. 359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí, ve znění pozdějších předpisů, a další související zákony. In: *Sbírka předpisů České republiky*. Praha: Parlament České republiky, 2015, ročník 2015, 314/2015 Sb.
- BUTULOVÁ, Bronislava. *Manuál služby Asistovaný kontakt*. Sdružení pěstounských rodin, 2010, str. 18-35. Dostupné také z: <http://www.nadacesirius.cz/soubory/ke-stazeni/Manual-sluzby-Asistovany-kontakt.pdf>
- SEMERÁDOVÁ, Monika. *Metodika: Zprostředkování kontaktu dítěte s vlastní rodinou*. Centrum náhradní rodinné péče Amalthea, 2012, str. 2-3. Dostupné také z: http://www.amalthea.cz/data/File/metodiky%20ke%20stazeni/odborn%C3%A9%20metodiky/doprov%C3%A1zen%C3%AD/metodika-zprostredkovani-kontaktu-s-rodinou_121023.pdf
- VLČKOVÁ, Helena. *Metodika pro asistovaný kontakt dítěte s biologickou rodinou*. Říčany: Rozum a cit, z.s., 2015. Dostupné také z: [http://www.rozumacit.cz/zs/file_prirucky_a_publicace/Metodika_AK-Rozum_a_Cit\(2015\).pdf](http://www.rozumacit.cz/zs/file_prirucky_a_publicace/Metodika_AK-Rozum_a_Cit(2015).pdf)

VYSKOČIL, Filip. Právní úprava náhradní rodinné péče v České republice. In: *Středisko náhradní rodinné péče* [online]. Praha: Středisko náhradní rodinné péče, 2014, str. 11-12, [cit. 2016-04-14]. Dostupné z: http://www.nahradnirodina.cz/files/File/Projekty/Pravni_uprava_nahr_pee_v_R_2014_web.pdf

Komunikace dotykem - dotyková terapie: Připoutání. *Informace pro náhradní rodiče* [online]. Praha: Asociace náhradních rodin ČR, 2011 [cit. 2016-04-06]. Dostupné z: <http://informace.nahradnirodice.cz/odstranovani-priznaku-psyhicke-deprivace>

Pro zájemce o pěstounskou péči [online]. Amalthea o.s., 2010, str. 4, [cit. 2016-04-25]. Dostupné z: http://www.amalthea.cz/data/File/metodiky%20ke%20stazeni/odborn%C3%A9%20metodiky/vyhled%C3%A1v%C3%A1n%C3%AD%20z%C3%A1jemc%C5%AF%20o%20NRP/nove%20formy%20pestounske%20pece_web.pdf

Úvod – Teoretické pojetí náhradní rodinné péče: 1. Východiska. *Středisko náhradní rodinné péče* [online]. Praha: Středisko náhradní rodinné péče, 2013 [cit. 2016-04-10]. Dostupné z: http://www.nahradnirodina.cz/uvod_teoreticke_pojeti_nahradni_rodinne_pece

Přílohy

Příloha č. 1

Informovaný souhlas s poskytnutím rozhovoru a informací pro účel výzkumu bakalářské práce na téma: *Kontakt s biologickou rodinou z perspektivy lidí, kteří vyrůstají v dlouhodobé pěstounské péči*

Držitel souhlasu: Šimon Plecháček, Pustá Rybná 37, Polička, 572 01, tel: +420 775 983 771, email: simon.plechacek@gmail.com

Předmět a forma výzkum: Výzkum je prováděn v rámci zpracování bakalářské práce na katedře pastorační a sociální práce Evangelické teologické fakulty Univerzity Karlovy.

Cílem výzkumu je zjistit, jak lidé, kteří vyrůstali v dlouhodobé pěstounské péči (pouze určitý vzorek, nikoliv objektivně), subjektivně hodnotí kontakt s biologickou rodinou. Tedy zda pro ně byl důležitý, zda z něho čerpali, nebo jim naopak uškodil apod. Konkrétně se jedná o kvalitativní výzkum, který bude probíhat formou polostrukturovaného rozhovoru.

Průběh rozhovoru bude nahráván a ze zvukového záznamu bude následně pořízen doslovný přepis, který bude dále analyzován a interpretován. Zvukový záznam bude sloužit pouze pro potřebu doslovného přepisu a bude k dispozici výhradně Šimonu Plecháčkovi, který ho bude uchovávat u sebe. Doslovné citace částí anonymizovaného doslovného přepisu mohou být použity v závěrečné bakalářské práci.

Prohlášení:

Souhlasím s poskytnutím rozhovoru a dalších souvisejících informací.

Rozumím výše uvedenému textu a souhlasím s jeho obsahem.

Rozumím tomu, že obsahem rozhovoru a dalších informací mohou být i osobní a citlivé záležitosti a obtížná témata.

Rozumím tomu, že nemusím odpovídat na obtížné nebo nepříjemné otázky.

Rozumím tomu, že mohu úplně zrušit mojí účast na výzkumu.

Jméno a příjmení:

Datum a podpis:

Příloha č. 2

Osnova rozhovoru pro bakalářskou práci – typ 1

1. Objektivní informace

- 1.1. věk; místo tehdejšího a nynějšího bydliště; vzdělání; pracovní zkušenosti; doba strávená v pěstounské péči; charakteristika pěstounské rodiny; kdo pečoval před umístěním do pěstounské péče; doba a frekvence strávená kontaktem s biologickou rodinou; charakteristika biologické rodiny (se kterou byl udržován kontakt); asistovaný/neasistovaný kontakt s BR

2. Subjektivní informace

Roviny:

- a) Doba před umístěním do PP
- b) Doba v průběhu umístění v PP
- c) Doba po (legálním) opuštění PP

2.1. Kdo byl/je vnímán jako psychologický rodič?

- 2.1.1. Kdo byl „máma a táta“? Za kým dnes chodí, když mají potřebu něco sdílet (praktické problémy, trápení, radosti,...)?

2.2. Cítil v pěstounské rodině jistotu, bezpečí, sounáležitost se členy, otevřenou budoucnost? Jak se dívá na svět? Jak se dívá na sebe?

- 2.2.1. Pociťovali někdy strach z opuštění? Z toho, jak bude vypadat budoucnost? Pociť nepatříčnosti? Touhu odejít?

2.3. Tehdejší pocity při kontaktu s biologickou rodinou a jeho průběh?

- 2.3.1. Těšení se? Radost ze setkání? Strach z opuštění PP? Sounáležitost? Ohrožení sounáležitosti s PP? Zrada ze strany PP? Zmatek v rolích? Nejlepší/nejobtížnější zážitek?
- 2.3.2. Definoval někdo role? Vztah mezi pěstouny a biologickými rodiči? Přetahovaná? Hlídal někdo kontakt a působení obou stran na dítě?

2.4. Vztah s pěstounskou rodinou dnes?

- 2.4.1. Přibližná frekvence kontaktu? Pociť bezpečí/nervozita? Problémy?

2.5. Vztah s biologickou rodinou dnes?

- 2.5.1. Přibližná frekvence kontaktu? Pociť bezpečí/nervozita? Problémy?

2.6. Zhodnocení kontaktu v kontextu tehdejšího vnímání?

2.6.1. Na základě výpovědi kontakt subjektivně v době výkonu pěstounské péče – pozitivní/negativní dopady?

2.7. Zhodnocení kontaktu v kontextu dnešního vnímání?

2.7.1. Na základě výpovědi kontakt subjektivně hodnocen dnes – pozitivní/negativní dopady?

Příloha č. 3

Osnova rozhovoru pro bakalářskou práci – typ 2

3. Objektivní informace

3.1. věk; místo tehdejšího a nynějšího bydliště; vzdělání; pracovní zkušenosti; doba strávená v pěstounské péči; charakteristika pěstounské rodiny; kdo pečoval před umístěním do pěstounské péče; doba a frekvence strávená kontaktem s biologickou rodinou; charakteristika biologické rodiny (se kterou byl udržován kontakt); asistovaný/neasistovaný kontakt s BR

4. Subjektivní informace

Roviny:

- d) Doba před umístěním do PP
- e) Doba v průběhu umístění v PP
- f) Doba po (legálním) opuštění PP

4.1. Kdo byl/je vnímán jako psychologický rodič?

4.1.1. Kdo byl „máma a táta“? Za kým dnes chodí, když mají potřebu něco sdílet (praktické problémy, trápení, radosti,...)?

4.2. Cítil v pěstounské rodině jistotu, bezpečí, sounáležitost se členy, otevřenou budoucnost? Jak se dívá na svět? Jak se dívá na sebe?

4.2.1. Pociťovali někdy strach z opuštění? Z toho, jak bude vypadat budoucnost? Pocit nepatřičnosti? Touhu odejít?

4.3. Vztah s pěstounskou rodinou dnes?

4.3.1. Přibližná frekvence kontaktu? Pocit bezpečí/nervozita? Problémy?

5. Další

5.1. Zeptal se ho někdo, jestli by chtěl kontakt?

5.2. Chtěl někdy poznat svou b. rodinu?

5.3. Bylo by to jinak, kdyby se s br od malička stýkal?

5.4. Souhlasil by jako pěstoun s kontaktem svého svěřence s br?